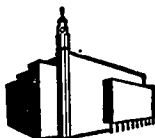

Economisch - Statistische Berichten

47e JAARGANG - 12 SEPTEMBER 1962 - No. 2354

COLLECTIEVE
PENSIOEN-VERZEKERING

AMSTERDAMSCH
BANK
vraagt

**jonge
economen**

leeftijd tot ca. 35 jaar.

ter opleiding voor een functie op de hoofdbank in een der volgende richtingen:

**effectenresearch
beleggingsvoorlichting
algemeen economisch
onderzoekingswerk.**

Bij gebleken geschiktheid goede carrière-mogelijkheden. Nadere inlichtingen worden na schriftelijk contact gaarne verstrekt. Sollicitaties aan: Amsterdamse Bank, afdeling Personeelzaken, Herengracht 595, Amsterdam.

AMSTERDAMSCH BANK

Adviezen
en bemiddeling
inzake
levensverzekeringen
en
pensioencontracten

R. MEES & ZONEN

ROTTERDAM

**ECONOMISCH-
STATISTISCHE BERICHTEN**

Uitgave van de
Stichting Het Nederlandsch Economisch Instituut

Adres voor Nederland: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.
Telefoon redactie: (010) 5 29 39. Administratie: (010)
3 80 40. Giro 8408.

Privé-adres redacteur-secretaris: Drs. A. de Wit, Sleedoorn-
laan 17, Rotterdam-12, tel. (010) 18 36 32.

Bankiers: R. Mees en Zonen, Rotterdam, Banque de Com-
merce, Koninklijk Plein 6, Brussel, postcheque-rekening
260.34.

Redactie-adres voor België: Dr. J. Geluck, Zwijnaardse Steen-
weg 347, Gent.

Abonnementen: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.

Abonnementsprijs: franco per post, voor Nederland en de
Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f. 29,— overige landen
f. 31,— per jaar (België en Luxemburg B.fr. 400).

Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts
worden beëindigd per ultimo van een kalenderjaar.

Losse exemplaren van dit nummer 75 ct.

Advertenties: Alle correspondentie betreffende advertenties
te richten aan de N.V. Koninklijke Nederl. Boekdrukkerij
H. A. M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam, tel. (010)
6 93 00, toestel 1 of 3.

Advertentie-tarief f. 0,36 per mm. Contract-tarieven op aan-
vraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten”
f. 0,72 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt
zich het recht voor om advertenties zonder opgaaf van
redenen te weigeren.

COMMISSIE VAN REDACTIE: Ch. Glasz; L. M. Koyck; H.W. Lambers;
J. Tinbergen; J. R. Zuidema. Redacteur-Secretaris: A. de Wit.
Adjunct Redacteur-Secretaris: M. Hart.

COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin; J. E. Mertens
de Wilmars; J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. J. Vlerick.

Amerikaanse aandeelhouders: meer vrouwen dan mannen

De grote invloed van de vrouwelijke sexe in de Amerikaanse samenleving is niet onbekend. Sociologen spreken deftig van matriarchaat. Dat er reeds meer vrouwelijke dan mannelijke Amerikaanse aandeelhouders zijn zal evenwel ook een schokje teweegbrengen bij mannen die geen reactionaire opvattingen over vrouwelijke ontplooiingsrechten koesteren.

Deze synthese van vrouwenemancipatie en bezitsvorming — hier te lande yells van verschillende politieke ondernemingen — werd geregistreerd in een studie van de New Yorkse effectenbeurs ¹⁾. Daaruit bleek dat begin 1962 van de volwassen Amerikaanse aandeelbezitters het percentage vrouwen 51 beliep. Overigens betekende dit een kleine achteruitgang t.o.v. het getal van 52,5 in 1959. Bij hen die in de periode 1959-1962 de aandeelhoudersstatus verwierven was de stand vrouwen-mannen: 55,1 tegen 44,9.

Wat zijn de oorzaken van deze meerderheid van de „zwakke” sexe? In 1958 beliep het aantal werkende vrouwen (14 jaar en ouder) niet meer dan 33 pCt. van alle Amerikaanse werkenden ²⁾. Het aantal werkende mannen is dus nog tweemaal zo groot. De Amerikaanse publikatie, waaraan deze cijfers van werkenden is ontleend, vermeldt een verwachte samenhang van de vrouwelijke kapitaal-accumulatie met een belastingwet van 1954 waardoor echtgenoot en echtgenote ieder vrijstelling verkrijgen van dividendbelasting tot een bedrag van \$ 50. De dreigende machtsovername door vrouwen lijkt dus nog alleen een nachtmerrie; één van de vele nachtmerries die door fiscale „Dorknopers” worden veroorzaakt. Een verdere relativering van de vrouwelijke aandeelhoudersfunctie blijkt uit een studie van het „Brookings Institution” in 1952. De gemiddelde waarde van het aandelenpakket had nl. per vrouw een lagere waarde dan per man, nl. resp. met \$ 3.461 en \$ 4.197. Vermeld moet ook worden het grote getal van weduwen: één op de zes vrouwelijke aandeelhouders.

Het Amerikaanse aandeelhouderslegioen (van open vennootschappen) als geheel schouwend kon een getalsterkte van 17.010.000 mannen, vrouwen en kinderen worden geregistreerd. T.o.v. de 12,5 mln. in 1959 was dit een groei van ca. 36 pCt. Het groeipcentage van het Amerikaanse nationaal inkomen in dit tijdvak was wel aanmerkelijk lager.

Het gemiddelde inkomen van de Amerikaanse aandeelbezitter bedroeg begin 1962 \$ 8.600 (1959: \$ 7.000). Van

¹⁾ „The exchange” van augustus 1962. Zie ook „Trouw” van 28 juli jl.

²⁾ 1960 Handbook on Women Workers, Women's Bureau Bulletin No. 275. Uitgave van het U.S. Department of Labor.

de gemiddelde „newcomer” na 1959 was dit \$ 8.400. De procentuele spreiding van de aandelenbezitters over de inkomensklassen was begin 1962 als volgt ³⁾.

lager dan \$ 5.000:	18,4	(12,4)
\$ 5.000 tot \$ 7.500:	21,5	(27,8)
\$ 7.500 tot \$ 10.000:	23,7	(27,5)
\$ 10.000 tot \$ 15.000:	19,5	(22,6)
\$ 15.000 en hoger :	16,9	(9,7)

De fracties van trekkers van hogere én van lagere nominale inkomens werden dus kleiner.

De gemiddelde leeftijd van de Amerikaanse „aandeelhoudersclub” was begin 1962: 48 (1959: 49). Met een gemiddelde leeftijd van 39 veroorzaakte de toevoer van aandeelhouders na 1959 een verjongingsproces. Dit wordt gedetailleerd gedemonstreerd door de volgende percentages ³⁾:

beneden 21 jaren.....	2,7	(7,7)
21 tot 34 „	14,3	(29,6)
35 tot 44 „	21,1	(25,3)
45 tot 54 „	27,0	(25,3)
55 tot 64 „	19,2	(8,9)
65 jaar en ouder	15,7	(3,2)

Ook in de schoolopleidingsfeer kwamen bij de nieuwe aandeelhouders de „lagere” geledingen procentueel meer aan bod ³⁾:

3 jaren „high school” of lager:	18,5	(19,6)
4 jaren „high school” :	29,7	(34,7)
1-3 jaren „college” :	20,2	(21,5)
4 jaren „college” of meer :	31,6	(24,2)

De dominerende positie van vrouwen bleek eveneens in een rangschikking naar beroepen ³⁾:

Kantoorpersoneel en verkopers	18,2	(18,8)
Vrije beroepen.....	16,5	(16,1)
Ondernemers, managers en ambtenaren	14,0	(10,8)
Handwerklieden en meesterknechts	5,7	(7,5)
Fabrieksarbeiders en andere werklieden	2,7	(3,8)
Dienstpersoneel.....	2,6	(4,6)
Boeren en landarbeiders	0,4	(0,5)
Huisvrouwen en niet werkende vrouwen	33,6	(35,2)
Niet werkende volwassen mannen (incl. gepensioneerden)	6,3	(2,7)

Volgelingen van de democratiseringstheze zullen wellicht vergenoegd in de aanwas van aandeelhouders de kleinere fractie van niet-werkende volwassen mannen waarnemen.

Rotterdam.

N. RIEMEIJER.

³⁾ Tussen haakjes die van de „newcomers” na 1959.

INHOUD

	Blz.		Blz.
Amerikaanse aandeelhouders: meer vrouwen dan mannen, door N. Riemeijer.....	875	door Drs. J. Ph. Wolff met een naschrift van Prof. Dr. W. J. van de Woestijne.....	886
Grond genoeg, door Mr. J. A. Freseman Gratama	876	Bedrijfseconomische notities:	
Rijnmond; door J. Hasper.....	879	Twee verwante methoden voor aandelenwaardering (I), door Drs. C. Vlas.....	887
Horeca: een achtergebleven bedrijfstak, door Dr. M. C. Tideman.....	882	Mededelingen voor economen.....	890
Dumpingbestrijding, door Drs. E. C. Vossenbergh..	885	Geld- en kapitaalmarkt, door Dr. C. D. Jongman..	891
-Prijsvorming in de detailhandel en in de industrie,			

De agrarische produktie neemt, niet alleen in Nederland doch in geheel West-Europa, nog steeds sterk toe. Zeer de vraag is het of de overtollige landbouw- en veeteeltprodukten, in het bijzonder in Nederland, op den duur wel zo vlot geëxporteerd kunnen worden; zulks schijnt inderdaad niet het geval te zijn. Wij staan dus aan het begin van een overproduktie, die het best bestreden kan worden door het in ruime mate uit de produktie nemen van de slechtste gronden en de (her)ontginningen van niet al te beste en minder geschikte gronden achterwege te laten, althans te temporiseren. Zo gezien is er dus bepaald geen schaarste meer aan cultuurgrond en kan de minder goede grond zelfs op grote schaal voor andere doeleinden worden benut.

Grond genoeg

Toen in het begin der jaren dertig de prijzen van de agrarische produkten — mede door de scherpe buitenlandse concurrentie en door dumping — een zodanig laag niveau bereikt hadden, dat vele boeren niet meer bij machte waren het hoofd boven water te houden, bleek overheidsingrijpen noodzakelijk. De Landbouwcrisiswet 1932 ging er mede van uit, dat er in feite toen al méér geproduceerd werd dan de koopkrachtige vraag op dat moment kon opvangen. De Staatscommissie Ebels kwam in die tijd voorts in haar rapport tot de conclusie, dat de toenmalige „verhouding tussen de bodemprijzen, alsmede de verdere produktiekosten enerzijds en de opbrengst der produkten anderzijds als een wanverhouding diende te worden aangemerkt”. Mede als gevolg van bovenbedoeld rapport kwam in 1937 de Pachtwet tot stand, die naar verlaging of in ieder geval naar consolidatie van de pachten streefde.

Bij het uitbreken van de tweede wereldoorlog geraakte de nationale landbouw in een geheel andere positie. Enerzijds vielen de belangrijke graanimporten uit het buitenland weg, waardoor onze agrarische produktie op autarkie moest worden ingesteld, anderzijds dreigde een enorme vraag naar voedingsmiddelen — ook door hamsteren — de nationale economie te ontwrichten. Het sprak eigenlijk vanzelf, dat uit dien hoofde de landbouwprodukten tot distributiegoed werden verklaard en voorts wettelijke maatregelen werden genomen teneinde de grondprijzen en de pachten op het niveau van 1 mei 1940 te bevriezen. Een en ander overeenkomstig de regeling voor de roerende goederen en diensten, zoals vastgelegd was in de bekende Prijsopdrivings- en Hamsterwet 1939.

Intussen heeft de prijsbeheersing van deze roerende goederen en diensten het, zij het in steeds minder dringende vorm, nog uitgehouden tot de ruimere voorziening daarmee er feitelijk en op enkele lichte uitzonderingen na, een eind aan maakte. Voordien was ook de prijsbeheersing van de kooprijzen van huizen reeds geëindigd. Ten aanzien van de landbouwgronden en de pachten werd een minder soepele gang van zaken betracht. Nog in 1953 werd het nodig geacht de prijsbeheersing der landbouwgronden te continueren, door middel van een nieuwe wet die de prijzen der gronden op overigens nogal ingewikkelde en discutabele wijze fixeerte.

De noodzaak van deze van het algemene beleid vrij afwijkende maatregel werd verklaard door de „schaarste”

aan landbouwgrond. „In Nederland klemt het probleem van de schaarste aan cultuurgrond. Een probleem dat gedurende de laatste tientallen jaren zich steeds heviger heeft laten gelden en waarvan de ernst zich in de komende decennia in toenemende mate zal doen gelden”¹⁾, heette het. Dat het argument van de schaarste aan landbouwgrond de nodige opgang heeft gevonden, getuigt voorts wel het recente „Wetsvoorstel Vondeling 1962”, dat tot doel had om de prijsbeheersing van agrarische gronden in Nederland voorshands te laten voortduren. De heer Vondeling schreef bij die gelegenheid in de toelichting: „De grond wordt nóg schaarser in Nederland. Bij de agrarische grondgebruikers doet zich het gebrek aan ruimte bijna overal gelden. Onder dergelijke omstandigheden zijn aan een vrije prijsvorming wel zeer grote bezwaren verbonden”. Blijkens de stemming in de Tweede Kamer over dit ontwerp (61 voor en 83 tegen) heeft deze gedachtengang nogal wat aanhangers in den lande. Is zij echter wel juist en op economisch-realistische gronden verantwoord?

Geen werkelijke schaarste aan cultuurgrond.

Het feit, dat een gebruiksgoed „schaars” is kan op zich zelf zeker geen aanleiding vormen tot bijzondere wettelijke maatregelen; schaarste is in principe het kenmerk van elk economisch goed. Indien derhalve door hen die een nieuwe, althans een voortgezette prijsbeheersing voorstaan, het woord „schaarste” als argument wordt gebruikt, moet daarmee iets anders worden bedoeld dan de normale schaarste in economisch-wetenschappelijke zin! En uit de gebruikte terminologie zou men inderdaad kunnen afleiden dat er in dit geval een schaarste aan cultuurgrond wordt verondersteld of dreigt die van bijzondere aard is en die voor de Nederlandse volkshuishouding een catastrofe zou kunnen worden.

Wat zijn echter de feiten?

1. De beschikbare cultuurgrond was omstreeks 1956 ten opzichte van de vooroorlogse jaren reeds met ruim 5 pCt. toegenomen!²⁾ En niettegenstaande de hoge eisen die weganaanleg, stadsuitbreiding en industrialisatie stellen, is het agrarisch areaal door inpolderingen, droogleggingen,

¹⁾ Mr. J. H. M. Nas, in Ed. Schuurman en Jordens, no. 138 blz. 5.

²⁾ „Herwonnen welvaart”, blz. 183.

ontginningen en ruilverkavelingen sindsdien nog steeds toegenomen.

Hoeveelheid cultuurgrond

1956	2.306.000 ha
1960	2.317.000 ha

Bron: C.B.S.

2. De landbouwproductie en de waarde daarvan, waaronder begrepen de voortbrenging in akkerbouw en veeteelt, is omstreeks 1950 in vergelijking met de jaren 1947/48 reeds met 60 pCt. gestegen³⁾; sindsdien is de produktiviteit in vele gevallen met nog eens ruim 50 pCt. gestegen.

Land- en tuinbouwproductie

	1950	1960
	(in mln. glds.)	
Bruto produktie	3.481	6.107
w.o. akkerbouw	625	1.017
veehouderij	2.370	3.978
tuinbouw	486	1.112

Bron: C.B.S.

Indexcijfers prijzen van landbouwprodukten

(1950 = 100)

	1938/39	1960/61
tarwe	26	130
rogge	41	69
stro	19	169
consumptie-aardappelen	20	97
fabriksaardappelen	28	144
suikerbieten	28	146
rundvlees	27	118
eieren	27	90
melk	35	92

Bron: C.B.S.

3. Terwijl het binnenlands verbruik in de periode 1950-1960 met nauwelijks 10 pCt. toenam en per hoofd van de bevolking zelfs iets daalde, verdubbelde de uitvoer bijna. In 1961 trad echter voor het eerst een achteruitgang in; deze was vooral te wijten aan de stagnatie in de export van de produkten der veehouderij; dit terwijl de tuinbouw nog verdere opgang vertoonde.

Binnenlandse consumptie

(per hoofd × 1 kg)

	brood enz.	boter	suiker	vlees	melk
1950 ..	81	2,7	35,4	34,3	198
1960 ..	71	4,7	41,6	42,6	157

Bron: Centraal Planbureau.

Bevolking van Nederland

1950	10.026.773
1960	11.417.254

Uitvoer van agrarische produkten van Nederlandse herkomst

(in mln. glds.)

1950	2.428
1960	3.860
1961	3.792

Uitvoer van de hoofdgroepen

	1959	1960	1961
Akkerbouw	690	664	671
Veeteeltprodukten ³⁾	2.098	2.255	2.107
Tuinbouw	870	942	1.014

Bron: C.B.S.

³⁾ Verreweg het grootste deel van de agrarische uitvoer gaat naar Europese landen; alleen van de zuivelprodukten gaat ca. een derde, in de vorm van gecondenseerde melk en melkprodukten, naar landen buiten Europa zoals Thailand, Birma, Venezuela enz. (Maandblad C.B.S., 1 juli 1961).

4. De veestapel, en in het bijzonder de melkkoeien, en veeteeltproductie stegen de laatste decennia zodanig, dat — zoals algemeen bekend is — bijzondere maatregelen moesten worden genomen om de melkplas in te dammen.

Veestapel

(× 1.000)

	1938	1951	1960
rundvee	2.763	2.863	3.228
varkens	1.538	1.935	2.934

Bron: C.B.S.

Veeteeltproductie

(in mln. kg)

	1938	1949	1960
melk	5.325	5.292	6.721
eieren	135	88	324
vlees	351	269	686

Bron: C.B.S.

5. De moderne hulpmiddelen en vooral de machines hebben de efficiency van het landbouwbedrijf aanmerkelijk vergroot. Zo is in de laatste decennia de produktiviteit van de landbouw in de Verenigde Staten verdrievoudigd⁴⁾. Zo snel is het in Nederland niet gegaan, waarbij men echter moet bedenken, dat Nederland reeds vóór de oorlog behoorlijk was gevorderd op het pad der produktiviteitsverhoging. Intussen blijkt de rationalisatie van onze boerenbedrijven toch wel uit het feit, dat in toenemende mate de mankracht wordt overgenomen door de machines. Een rationalisatie die zich van jaar tot jaar verder doorzet.

Vaste arbeidskrachten in de landbouw

1947	699.000
1956	560.000
1959	518.000

Bron: C.B.S.

Landbouwmachines

1950	551.384 pk
1960	1.865.106 pk

Bron: C.B.S.

Uit bovenvermelde feiten en in overeenstemming met de prognoses van het Centraal Planbureau — dat een verhoging van de jaarlijkse agrarische produktie van 2½ pCt. aanneemt — kan de conclusie worden getrokken, dat de produktiviteit en daarmee de resultaten in onze landbouw in de komende jaren nog aanmerkelijk verder zullen stijgen; een doel dat overigens de cultuurtechniek en de Cultuurtechnische Dienst met alle macht — en kosten — nastreeft.

De produktie stijgt sneller dan het verbruik.

Hoever deze produktie kan stijgen, hangt van verschillende omstandigheden af. Maar in het algemeen gesproken moet geconstateerd worden, dat de afzet van landbouwprodukten minder elastisch is dan in vele andere sectoren. In een welvarende huishouding kan van de ene op de andere dag het aantal auto's of televisietoestellen verveelvoudigd worden, maar voor het voedselpakket gaat dit beslist niet!

Het uit de agrarische sector méér geproduceerde zal tenslotte opgegeten moeten worden; en dat is niet zo'n eenvoudige zaak. Dit te meer niet nu blijkt, dat de binnenlandse afzet vrij constant blijft, zij het dat per hoofd het verbruik van de „luke” artikelen zoals boter, vlees en suiker wat toeneemt en dat van-brood en melk wat afneemt. Ook valt te verwachten dat het verbruik per per-

⁴⁾ Prof. Dr. J. Pen in „Harmonie en Conflict”, blz. 189.

soon van groenten en fruit met het stijgen van de welvaart wat zal toenemen.

Als vaststaand kan men wel aannemen, dat de produktievermeerdering van $2\frac{1}{2}$ pCt. intussen zó groot is, dat zij de vermeerderde binnenlandse vraagstijging, die gesteld kan worden op 1 pCt. per jaar, ruimschoots overtreft. Dat meerdere zal dus geëxporteerd moeten worden, zoals ook uit de exportcijfers blijkt.

Uit het bovenstaande is intussen duidelijk geworden, dat de verdere ontwikkeling van onze landbouw staat en valt met de export; en naar mate de E.E.G. vordert, in het bijzonder naar de daarbij aangesloten landen.

Geen ongelimiteerde exportmogelijkheden.

Nu staat het bepaald niet vast, dat deze landen op den duur afzetgebieden van onze landbouwprodukten met een onbepaalde capaciteit zullen blijken. Immers, in de eerste plaats zullen de E.E.G.-landen, in het bijzonder Frankrijk — waar de bevolking eerder daalt dan stijgt —, weinig méér kunnen opnemen dan hun huidig kwantum. Voorts is het bekend, dat met name in Frankrijk, Duitsland en Italië de inheemse landbouw ook met sprongen omhoog schiet en dat ook dáár de produktieverhoging aanmerkelijk groter is dan de groei der bevolking ⁵⁾.

Een paar voorbeelden:

	1950	1960.
	(× 1.000 ton)	
Frankrijk		
granen	13.850	22.600
suikerbieten	13.580	15.080
melk	15.730	17.140
Duitsland		
granen	10.280	15.530
suikerbieten	6.980	12.330
melk	14.530	19.480
Italië		
granen	10.690	11.410
suikerbieten	4.470	7.360
melk	7.680	10.610

Op grond van een en ander rijst de vraag, of en in hoeverre de partnerlanden van de E.E.G. nog vele overtollige produkten van ons zullen kunnen opnemen. Er is ongetwijfeld reeds grote concurrentie bij de buitenlandse afzet van agrarische produkten. Het Ministerie van Landbouw deelt in Landbouwvoorlichting van juli 1962 mede dat de wereldmarkt voor melk en zuivel reeds een overschottenmarkt is. En uit recente dagbladberichten blijkt voorts, dat Polen en Israël voor eieren reeds onder onze kostprijs zitten. Gezien voorts de reële mogelijkheden om melk op synthetische wijze te bereiden, schijnen de commerciële mogelijkheden om onze export van veehouderijprodukten te vergroten niet hoog aangeslagen te mogen worden ⁶⁾. Wel lijkt er nog ruimte om onze tuinbouwexport aanzienlijk op te voeren. Het is zelfs niet uitgesloten dat deze produkten, die praktisch heel weinig grond kosten, maar veel zorg en vakmanschap eisen, op den duur het belangrijkste exportartikel in de agrarische sector kunnen worden. Het is dan ook zaak juist de tuinbouwgronden te sparen; een omstandigheid waartegen door vele gemeenten nogal eens is gezondigd door onbekendheid met de werkelijke situatie in de agrarische sector.

Agrarische bestemming prevaleert niet meer.

Deze situatie heeft er vermoedelijk reeds toe bijgedragen

⁵⁾ Prof. Dr. Th. L. M. Thurlings op het 45e congres van de Nederlandsche Bodemkundige Vereeniging: „Door technische vindingen stijgt in West-Europa de agrarische produktie ongeveer tweemaal zo snel als de vraag naar landbouwprodukten”.

dat het beleid in de agrarische sector, zoals uit de Kamerstukken kan blijken, bezig is te zwenken. Uitingen hiervan zijn dat de Minister van Landbouw reeds heeft aangekondigd, dat in principe geen woeste gronden meer zullen worden ontgonnen en dat voorts overwogen wordt om enige slechte cultuurgronden uit de produktie te nemen.

Of deze maatregelen op den duur voldoende zullen zijn om de dreigende overproduktie van agrarische artikelen in de E.E.G.-landen in het algemeen en in Nederland in het bijzonder te bezweren moet worden betwijfeld. Doch geen twijfel behoeft het feit, dat onze landbouw nu reeds in een stadium is aangeland, waarbij men zeker niet meer kan spreken over schaarste van landbouwgrond in die zin, dat de vaderlandse produktie dringend nog meer grond voor bewerking zou behoeven.

Op grond van het bovenstaande schijnt in alle redelijkheid de vraag opgeworpen te mogen worden of het niet gewenst is zich wat nadrukkelijker te bezinnen op inkrimping van het agrarische areaal. Voorshands schijnen de standpunten dat geen woeste gronden meer zullen worden ontgonnen en dat de marginale gronden uit de produktie zullen worden genomen, weinig meer dan lyrische ontboezemingen te zijn, zoals de heer De Wit, secretaris van de Vereniging van Natuurbescherming opmerkte toen hij in zijn verenigingsblad ⁷⁾ protesteerde tegen het tóch voor de ploeg werpen van recreatiegebieden door de Cultuurtechnische Dienst, in het kader van de ruilverkaveling. Daar te verwachten valt dat door rationalisering de produktie nog wel met een derde zal toenemen ⁸⁾, terwijl het bevolkingscijfer tot consolidatie neigt ⁹⁾ schijnt de mogelijkheid niet uitgesloten, dat een derde deel van het agrarische areaal op den duur zal moeten worden prijsgegeven.

Maar als dat zo is, is een volgende vraag of en in hoeverre de uiterst kostbare ruilverkavelingen en (her)ontginning dienen te worden voortgezet, bijv. die van de Komgronden in het rivierengebied. Zoals bekend, is het aldaar gereed te maken gebied van zware structuur en meer geschikt voor gras- dan voor bouwland, hetgeen de melk-waterval die nu al veel te rijkelijk stroomt ¹⁰⁾ nog onhantebaarder zou maken. Wellicht kunnen deze gronden nu en in de toekomst beter een bestemming krijgen voor wegen, industrieën, woningen, scholen, bossen en andere recreatieve en toeristische doelen; dit te meer nu aan de lopende band uitmuntende gronden uit de droogmakerijen beschikbaar komen. De Komgronden en ander min of meer „woest” of van slechte structuur zijnde terrein kunnen in de huidige, vaak bijzonder mooie en interessante, toestand wellicht daardoor aanmerkelijk méér tot de algemene welvaart bijdragen!

¹⁾s-Gravenhage.

Mr. J. A. FRESEMAN GRATAMA.

⁶⁾ ● Economic Survey of Europe 1960, Chapter III, blz. 32: „In 1970 zijn in geheel Europa en over de gehele linie landbouwoverschotten te verwachten”.

● Een Deens Staatsrapport 1962, besproken in „Weltwirtschaftliches Archiv”, 1962, Band 88, Heft 2, blz. 166, komt tot de conclusie, dat er ook voor de landbouwprodukten buiten de E.E.G.-landen in feite weinig exportmogelijkheden bestaan.

● De „Verslagen over de Landbouw”, 1960 en 1961, spreken reeds over „overvoering van de markt” (1960, blz. 180), „vermindering van de exportmogelijkheden behalve voor tuinbouwprodukten” (1961, blz. 451).

⁷⁾ Nazomer-nummer 1961, blz. 33.

⁸⁾ Zie noot 5.

⁹⁾ Dr. G. A. H. Wiebols: „De toekomstige bevolkingsgrootte van Nederland”. Maandschrift C.B.S., juli 1961, blz. 659.

¹⁰⁾ Landbouwvoorlichting 1961, blz. 418: „De wereldmarkt voor melk en zuivel is voor deze produkten in feite reeds een overschottenmarkt”.

Schrijver bespreekt in dit artikel enkele aspecten van het onlangs ingediende wetsontwerp tot het „stellen van regelen ter bevordering van de coördinatie van het beleid van de gemeentebesturen in het gebied van de Rijnmond”, t.w. de ruimtelijke ordening, de taak en werkwijze van het nieuwe openbaar lichaam, de samenstelling van de raad van Rijnmond, de financiële regeling en de grenswijzigingen en de de-annexatie. Wat er in het wetsontwerp van Rijnmond wordt gemaakt ligt naar schrijvers mening ver beneden hetgeen mocht worden verwacht: Rijnmond is een glanzende auto, waarvan de motor is vervangen door een van een scooter; alleen met wind en helling mee komt hij vooruit! Rijnmond verdient een betere kans om zich voor te bereiden op de toekomst, waarin het Nederlandse havencomplex in zijn geheel zal toegroeien naar een nauwer verband met het grotere samenstel van haven- en industriegebieden in het Europese kader.

Rijnmond

Bij Koninklijke Boodschap van 27 juli 1962 is een wetsontwerp ingediend tot het „stellen van regelen ter bevordering van de coördinatie van het beleid van de gemeentebesturen in het gebied van de Rijnmond”. In de Memorie van Toelichting wijzen de Ministers van Binnenlandse Zaken en van Volkshuisvesting en Bouwnijverheid er o.m. op, dat het havencomplex aan de Nieuwe Waterweg een omvang heeft aangenomen, die het eigenlijke gebied van Rotterdam belangrijk overschrijdt. Aan beide zijden van de rivier zullen de woonsteden, de bedrijfstreinen, de recreatieve voorzieningen, de verkeerselementen zich over een groot gebied uitstrekken. Met Rotterdam als hoofdcentrum vormt zich aan de Rijnmond een „stadsgewest” van een formaat als ons land tot nog toe niet heeft gekend. De sterke dynamiek van de havenontwikkeling moet zo worden opgevangen — schrijven de Ministers — dat werken en wonen, natuurbehoud en ontspanningsmogelijkheden zo goed mogelijk tot hun recht komen, terwijl ook het verkeers- en vervoersstelsel, dat daarvoor een der eerste voorwaarden is, slechts als element van de totale ontwikkeling tot een optimale oplossing kan komen. Bovendien zal het Nederlandse havencomplex in zijn geheel toegroeien naar een nauwer verband met het grotere samenstel van haven- en industriegebieden in het Europese kader. Daarvoor zal nu een bestuurlijke voorziening voor Rijnmond moeten komen.

„Eindelijk” zal Rotterdam zuchten. „Nu al” kunnen de Ministers zeggen. Het gelijk is aan beide kanten. Ontwikkelingen op bestuursgebied gaan nu eenmaal langzaam en die op het gebied van handel, scheepvaart en verkeer snel. Hoé snel moge blijken uit een paar jaartallen.

De eerste plannen om van Pernis uit over de Oude Maas te springen kwamen pas na de oorlog op toen de gronden bij Pernis en Hoogvliet in snel tempo moesten worden uitgegeven. Daar de vraag naar meer terrein aanhield kwam geleidelijk de gedachte naar voren het *Botlekgebied* in het havencomplex op te nemen. De eerste paal voor een nieuwe verkeersbrug, geschikt voor zwaar verkeer en spoorwegvervoer, werd geslagen op 23 februari 1952. De brug was nog niet klaar of de eerste grote aanvragen kwamen al binnen voor een werf, een groot chemisch

bedrijf en voor opslag van erts uit Labrador. Het ging hard en de internationale gebeurtenissen — waarop een grote haven vlug moet reageren — noopten tot nieuwe maatregelen. De Egyptische kwestie maakte het vraagstuk van de inhoud van de tankers actueel, waardoor de behoefte aan zeer grote havenbekkens aan de orde kwam. Tegelijk ontstonden de plannen voor een pijplijn ten behoeve van het olietransport naar Duitsland. Ook daarvoor heeft men grote tankers nodig. Aangezien de rivier geen-grotere diepte mocht krijgen moest de verdere expansie wel aan de zijde van de zee worden gevonden.

Op 11 juni 1958 stak de toenmalige Minister-President de eerste spa in de grond voor *Europoort*; in 1960 werden de nieuwe bekkens met de Nieuwe Waterweg in verbinding gebracht; in 1962 staat de Europoort wijd open. De kanaalverbinding met het binnenland is in uitvoering; voor buitengaats staan binnenkort grote dingen te wachten.

Het gemeentebestuur van Rotterdam heeft bij de eerste uitbreiding van het havengebied buiten de gemeente heel goed beseft, dat bestuursproblemen van bijzondere aard zouden moeten worden opgelost. Na vele pogingen om met een aantal gemeenten op gang te komen, heeft het op 5 juni 1956 een vergadering gehouden met bestuurders van 26 andere gemeenten, die daarmede het „intercommunaal overleg inzake de ontwikkeling en bestuursproblemen van het Nieuwe Waterweggebied” openden. Het was de eerste maal dat de besturen van de gemeenten langs de Waterweg, van geheel Voorne en Putten, een aantal van IJsselmonde en twee ten oosten van Rotterdam bijeen kwamen om zich af te vragen hoe bij de behartiging van een veelheid van belangen tot samenwerking zou kunnen worden gekomen. De vergadering besloot het advies te vragen van de hoogleraren Prins en Simons, die in 1958 voorstelden een openbaar lichaam „Rijnmond” te creëren. Hun concept is onderwerp geweest van talrijke besprekingen in gemeentelijke kringen van het Rijnmondgebied; de gedachte is daarna — zij het met ingrijpende wijzigingen — overgenomen door de Commissie Nieuwe Waterweg (Cie. Klaasesz), die door de Minister van Binnenlandse Zaken was ingesteld. Met zijn ambtgenoot voor Volkshuisvesting en Bouwnijverheid heeft die bewindsman

het wetsontwerp ingediend, dat hieronder besproken wordt.

Daar ik over de eerste plannen van Rijnmond reeds schreef in „E.-S.B.” van 27 mei 1959, no. 2185, meen ik mij thans tot enkele aspecten te kunnen beperken. Daarvan noem ik:

- de ruimtelijke ordening;
- de taak en werkwijze van het nieuwe openbaar lichaam;
- de samenstelling van de raad van Rijnmond;
- de financiële regeling en
- de grenswijzigingen en de de-annexatie.

De ruimtelijke ordening.

Een betrekkelijk groot deel van het ontwerp wordt gewijd aan de procedure, volgens welke de ruimtelijke ordening tot stand moet komen. Voor een buitenstaander geschiedt dit werk in een verwarrende hoeveelheid administratieve maatregelen als indiening, tervisielegging en vaststelling van plannen; van indiening, tervisielegging, wijziging en goedkeuring van besluiten; termijnen voor beroepschriften en dan wéér tervisieleggingen, beroepstermijnen, mogelijkheden van herzieningen, afwijkingen enz. Dit is natuurlijk geen werk meer van de goede burgers van de streek in wier belang al deze regelingen en zekerheden zijn bedoeld. Door hun ingewikkeldheden vormen deze voorschriften de beste waarborg dat het werk alleen maar zal worden verricht door academici: planologen, juristen, waterstaatsingenieurs en tal van andere hoge ambtenaren, wier beroep het is problemen aan de hand van statistische gegevens en nieuwe wetenschappelijke inzichten te behandelen. Ook kleine gemeenten hebben tegenwoordig hun specialisten, die met hun collega's-specialisten van provincie, rijk, planologische diensten e.d. overleg plegen.

Dit alles moet dan dienen om de lokale belangen veilig te stellen tegenover de grote streek- en nationale belangen. Toen Rotterdam de grote ontwikkeling zag aankomen heeft het naar directe contacten gezocht en degelijk maar vlot overleg gewenst. Dan zou de Rijnmondgeest allang begrepen zijn. Het gehele wetsontwerp is als het ware een waarschuwing tegen die geest. Hoe het zij, wat betreft de havens en hun verbindingen met het achterland (kanalen, elektriciteit, water, wegen, spoor enz.) komen deze regelen (te) laat. Men kan slechts hopen, dat vraagstukken betreffende de woningbouw, de recreatie en het personenvervoer met ruime blik tot oplossing zullen worden gebracht. Wat er met de ruimte zelf geschiedt is van meer belang dan de nagenoeg tot steriliteit leidende verdere indeling op papier.

De taak en werkwijze van het nieuwe openbaar lichaam.

De taak van Rijnmond zal zijn *richtlijnen* vast te stellen met betrekking tot de volgende onderwerpen:

- a. de aanleg van havens en de daarbij behorende bedrijfsterreinen;
- b. de vestiging van bedrijven op deze terreinen;
- c. de industrievestiging;
- d. de woningbouw;
- e. de toepassing van de Woonruimtetwet 1947;

- f. de openlucht-recreatie;
- g. de aanleg en verbetering van land- en waterwegen;
- h. oeververbindingen;
- i. de verontreiniging van water en lucht (beter ware te spreken van de „zuiverheid” van water en lucht zoals in het ontwerp Prins/Simons was voorgesteld).

De richtlijnen zijn bedoeld als prikkels voor gemeentebesturen. Zij binden tot niets; zij sporen slechts aan iets te doen of iets na te laten. Richtlijnen hebben dus waarde als formuleringen van de resultaten van het in de raad van Rijnmond gevoerde overleg. Storen de gemeenten zich daaraan niet en wil Rijnmond verder gaan, dan kan de raad *aanwijzingen* geven. Gedeputeerde Staten moeten deze goedkeuren. Tegen elke beslissing van dat college staat beroep open op de Kroon, zowel voor de raad van Rijnmond zelf (bij niet-goedkeuring) als voor alle aangesloten gemeenten. Deze beroepsinstantie is niet aan een termijn gebonden. Voordat de opvolging van een *richtlijn* door een rechtsgeldige *aanwijzing* kan worden afgedwongen, kunnen jaren verstrijken. Voor spoedeisende gevallen geldt een speciale regeling volgens welke Gedeputeerde Staten, met wegcijfering van zich zelf(!), een zaak rechtstreeks aan de Kroon kunnen voorleggen. Maar... vóórdat de Kroon een beslissing kan nemen zullen de in het gebied van Rijnmond ressorterende gemeenteraden in de gelegenheid moeten zijn geweest in beroep te komen en zullen de ingekomen bezwaren door de Raad van State behandeld moeten worden. Pas daarna kan een beslissing vallen. En ook dan is geen termijn voor die beslissing genoemd.

Op z'n vier-en-twintigst zou in de praktijk nog wel eens erger kunnen blijken te zijn dan op z'n elf-en-dertigst. Hiertegenover stelle men het ontwerp Prins/Simons dat ervan uit gaat dat zekere taken — niet betrekking hebbende op het havenbeheer — onder de nodige waarborgen, door Rijnmond zelf of onder zijn verantwoordelijkheid zullen worden verricht.

De Cie. Klaasesz wilde dat niet en de Ministers durven dat niet aan. Maar daarmee tasten zij hun eigen taakomschrijving aan. De aanleg en verbetering van land- en waterwegen en het maken van oeververbindingen zijn geen onderwerpen om in „richtlijnen” onder te brengen en via „aanwijzingen” te doen uitvoeren. En wat moet de raad van Rijnmond — na zijn bemoeiingen met het bestemmings- en streekplan — nog met richtlijnen voor de aanleg van bedrijfsterreinen, de „verontreiniging” van water en lucht? Rijnmond is daarvoor on-handig. De reus Rijnmond is eigenlijk een misvorming van een redelijk compromis. Het ontwerp geeft betere waarborgen dat de gang van zaken zal worden belemmerd dan gestimuleerd.

De samenstelling van de raad van Rijnmond.

Over deze samenstelling heerst groot verschil van mening. De hoogleraren Prins en Simons hebben voorgesteld de raad te doen bestaan uit 45 personen, d.i. het maximum dat de gemeentewet voor de grootste gemeenten telt, te kiezen zoals de leden van de gemeenteraden worden gekozen. Volgens hen zouden aan de beraadslagingen deelnemen: 27 burgemeesters (althans vertegenwoordigers van

(I. M.)

N.V. SLAVENBURG'S BANK

elke gemeente in het gebied) en zij zouden ook een adviserende stem hebben om te voorkomen dat ook maar één gemeente, hoe klein ook, haar stem niet zou kunnen doen horen.

Daarentegen wil de Cie. Klaasesz aan 27 privé-vertegenwoordigers van de gemeenten — elk van de 23 gemeenten 1 en Rotterdam 4 — normaal stemrecht geven om de invloed van de rechtstreeks gekozenen in de raad van Rijnmond te breidelen. Naast die 27 benoemden zouden dan 54 gekozenen moeten zitting nemen, in totaal 81.

De gemeenteraad van Rotterdam heeft hiertegen twee ernstige bezwaren ingebracht: 1. dat benoemde afgevaardigden van gemeenten in principe vertegenwoordigers van die gemeenten blijven en 2. dat het principieel verwerpelijk is dat politiek niet verantwoordelijke personen op voet van gelijkheid zitting nemen in een college van door de bevolking van een streek gekozen vertrouwensmannen.

De Cie. Klaasesz is ervoor bevreesd dat Rotterdam, dat met 72,8 pCt. van de bevolking van het Rijnmondgebied en met een oppervlakte van meer dan de helft van het gebied, het meeste te zeggen zou hebben. Zij is bang dat de politieke partijen, die de kiezerslijsten opstellen, zulk een groot aantal Rotterdammers bovenaan zullen plaatsen dat de raad van Rijnmond een grote meerderheid van Rotterdamse ingezetenen zal tellen; daarom wil zij, dat plaatselijke belangenvertegenwoordigers op voet van gelijkheid meestemmen. Maar de praktijk zal zijn, dat iedere kiesvereniging in haar eigen belang rekening zal moeten houden met het plaatsen van lieden uit alle delen van de streek zodanig op de lijst, dat het gehele gebied behoorlijk vertegenwoordigd zal zijn. Als de Cie. Klaasesz zich wat meer in de praktijk had ingedacht, dan had zij begrepen, dat iedere kiesvereniging zal aansturen op een zodanige lijstindeling dat ongeveer 50 pCt. van de kandidaten van buiten Rotterdam *gekozen* zullen worden. Als de wet de *benoeming* van 23 niet-Rotterdammers gebiedend voorschrijft, dan zullen zij daarmee bij de opstelling van de lijsten rekening moeten houden. Voor de partijen en de achter haar staande kiezers is dit geen aannemelijk spel meer. Zouden zij de consequentie van deze wettelijke bepaling willen ontgaan, dan zouden de partijen, tegen hun zin, meer Rotterdammers op verkiesbare plaatsen moeten zetten dan zij geoorloofd achten, indien zij in de raad van Rijnmond een 50/50 verdeling wensen. Dat mag men van de partijen niet verwachten.

Rotterdam heeft bij het gehele overleg gesteld dat het geen bij de wet afgedwongen meerderheid wil hebben. Het heeft genoeg vertrouwen in het kiezerscorps. Niét de Cie. Klaasesz, niét de Ministers, die schrijven: „dat het hebben van een eigen vertegenwoordiger met een adviserende stem in de raad van Rijnmond een te zwakke waarborg is”. Waarborg voor of tegen wat? Dat Rotterdam nu eens ophoudt zich te ontwikkelen? Voor welke denkbare belangen van de omliggende gemeenten? Moet het karakter van de Rijnmondraad worden aangetast omdat de Ministers zelf geen vertrouwen stellen in de behandeling van bezwaarschriften door Gedeputeerde Staten en de Kroon, de Raad van State gehoord? De bewindslieden vervolgen: „Daarom is de voorkeur gegeven aan een stelsel, waarbij

Beleg modern - beleg in

INTER
UNIE

Hebt U al kennis genomen van ons laatst verschenen tussentijdse overzicht?

Zo niet, vraag dan een exemplaar aan bij Uw bankier of commissionair of zend ons een briefkaart met alleen Uw naam en adres.

N.V. Internationale Beleggings Unie „Interunie”, Postbus 617, Den Haag

(I. M.)

de door de gemeenteraden aangewezen leden op dezelfde voet als de rechtstreeks gekozenen aan het bestuur van Rijnmond zullen deelnemen. Van de benoemde leden wordt dan echter verwacht, dat zij bereid en in staat zijn in voorkomende gevallen de belangen van hun gemeenten te bezien in het wijdere verband dat voor een vruchtdragend bestuur in dit gebied onontbeerlijk is”. Nu reppen de Ministers niet meer van waarborgen dat die 4 Rotterdammers en 23 burgemeesters bereid en in staat zullen zijn met wijde blik de eigen belangen achter te stellen, wat zij, Ministers, voor een vruchtdragend bestuur in dit gebied onontbeerlijk achten.

De financiële regeling.

Het ligt in de bedoeling dat Rijnmond inkomsten zal krijgen uit:

1. een rijksbijdrage in de algemene bestuurskosten (integrale vergoeding van wedden en presentiegelden aan de bestuurders);
2. retributies (vergoeding van door Rijnmond bewezen diensten);
3. vergoeding van kosten, die namens of ten behoeve van bepaalde gemeenten worden gemaakt, te betalen door die gemeenten;
4. een hoofdelijke omslag om het resterende tekort te dekken.

De hoofdelijke omslag zal niet hoog kunnen zijn omdat de Ministers Rijnmond — behalve inzake de ruimtelijke ordening op papier — zo min mogelijk zelf willen laten handelen. Dat Rotterdam voor deze reus op lemen voeten het meeste zal betalen is nog het minste wat tegen het wetsontwerp valt in te brengen ¹⁾.

De grenswijzigingen en de de-annexatie.

De Cie. Klaasesz is door de ontelbare moeilijkheden welke voortspruiten uit de exploitatie van havens op het grondgebied van andere gemeenten (de heffing van retributies als haven- en kadegelden, voorzieningen op het gebied van de openbare veiligheid en gezondheid en nog zo'n dertig meer) ervan overtuigd geraakt, dat het Botlekgebied bij de gemeente Rotterdam moet worden gevoegd evenals het door het plan-Europoort bestreken gedeelte van de

¹⁾ In dit artikel moesten vele aspecten achterwege blijven, zoals het voordeel voor het gemeentefonds van agglomeraties in vergelijking tot vergroting van gemeenten door annexaties; bezwaren bij de stemmingen op dezelfde dag — 2 stembussen per lokaal —, enz.

gemeente Rozenburg (de westpunt is al lang Rotterdams territorium). De Cie. wilde in februari 1960 een beslissing tén aanzien van de gemeentelijke indeling van Midden-Rozenburg liefst naar een later tijdstip verschuiven. De dorpskern van Rozenburg zou met de naaste omgeving een afzonderlijke gemeente moeten blijven. Hoek van Holland en Hoogvliet zouden volgens de Cie. aan Rotterdam moeten worden ontnomen om als zelfstandige gemeenten een bestaan te voeren. De Ministers reppen in de Toelichting alleen over het Botlekgebied en voegen daaraan toe: voor het overige kunnen in dit stadium over de door de commissie aanbevolen grenswijzigingen nog geen concrete mededelingen worden gedaan. Het weglaten van Euro-poort is een beetje opvallend. Willen de Ministers dat vraagstuk onder ogen zien bij de uitbreiding van het havencomplex buiten de kustlijn? Rotterdam mag echter verwachten, dat zowel voor de Botlek als voor het gehele gebied wordt erkend, dat het hier gaat om één groot zeehavencomplex, dat slechts centraal kan worden geleid om tot het hoogste nuttig effect te kunnen komen.

Wat de bestuursmogelijkheden van Hoek van Holland en Hoogvliet betreft, heeft het de schijn dat Rotterdam weinig voortvarend is. De rapporten van de verschillende commissies zijn reeds jaren binnen en een rapport omtrent mogelijkheden met betrekking tot de binnengemeentelijke decentralisatie van de hoogleraren Prins en Simons is reeds op 30 november 1960 aan de gemeenteraad toegezonden. Hoek van Holland is nimmer een afzonderlijke gemeente geweest; Hoogvliet is nooit meer tot de oude gemeente van 900 zielen terug te brengen. Rotterdam had allang kunnen tonen dat binnen de gemeente moderne bestuursvormen worden aanvaard. En dat werkelijk niet in de verwachting dat de bevolking alsdan in de de-annexatie gesinteresseerd zal zijn.

Wanneer men nieuwe bestuursvormen voorbereidt weet men dat het gaat om een complex van verschijnselen. De kleinere gemeenten — met inbegrip van het groeiende Vlaardingen — beleven een bloeitijd waarvan ze een dertig jaar geleden nog niet hadden kunnen en mogen dromen. Dit is duidelijk een gevolg van de economische kracht van Rotterdam. Er is geen sprake van dat Rotterdam op die grond de gehele streek zou willen annexeren. Die gemeente kan er zich slechts over verheugen als de andere gemeenten hun nieuwe taak mede verstaan en behartigen. Men hoort wel eens: „Rotterdam doet maar” waar men zou moeten

constateren: „Rotterdam aanvaardt de taak, die de economische omstandigheden op zijn weg leggen”. Nederland zou het Rotterdam euvel kunnen duiden als het deze nationale plicht had verwaarloosd. Geheel Rotterdam — niet alleen de gemeente — heeft zich opgewerkt tot de tweede haven van de wereld. Bij verdere consolidatie zal steeds meer behoefte bestaan aan intercommunaal overleg en samenwerking. Het karakter van het gebied heeft in feite en naar bestemming reeds zulke veranderingen ondergaan, dat het bestuur — in de ruimste zin genomen — zich moet concentreren op een harmonische ontplooiing.

Rotterdam heeft zelf het initiatief genomen een Rijnmond tot stand te brengen en daaraan grote — ook eigen — bevoegdheden willen overdragen en toekennen. Wat er van gemaakt wordt ligt ver beneden hetgeen mocht worden verwacht. Terecht hebben de Ministers het voorstel van de Cie. Klaasesz om de exploitatie van de havens onder de bemoeiingen van Rijnmond te brengen, onaanvaardbaar geacht. Het zou echter verwerpelijk zijn, indien de samenstelling van de Rijnmondraad zo geregeld werd, dat het evenwicht dat door rechtstreekse verkiezingen kan worden bereikt, verstoord wordt door de benoeming van 27 vertegenwoordigers van belangengroepen.

Hoe extreem de kleine gemeenten in bescherming worden genomen blijkt wel hieruit, dat tot het uitbreiden van de taak van Rijnmond tenminste 16 van de 24 gemeenten toestemming moeten verlenen. Aangezien de kleinste 8 gemeenten ²⁾ tezamen op 31 december 1961 9.492 inwoners telden of 0,93 pCt. van de bewoners van het Rijnmondgebied, zal 1 pCt. van de bevolking kunnen tegenhouden wat 99 pCt. in het belang van het geheel nodig acht. Rijnmond is een glanzende auto, waarvan de motor is vervangen door een van een scooter; alleen met wind en helling mee komt hij vooruit.

Zouden de Ministers, gekomen aan het slot van hun Toelichting, het begin nog eens willen overlezen? Daarin betogen zij, dat de havenontwikkeling voortgang moet vinden en spreken zij de verwachting uit, dat het Nederlandse havencomplex in zijn geheel zal toegroeien naar een nauwer verband met het grotere Europese kader. Men geve Rijnmond een betere kans om die toekomst voor te bereiden.

Rotterdam.

J. HASPER.

²⁾ Zwartewaal, Abbenbroek, Vierpolders, Hekelingen, Heenvliet, Geervliet en Zuidland.

Horeca: een achtergebleven bedrijfstak

Het C.B.S. onderscheidt in de nationale rekeningen ook bij de dienstverleningen diverse bedrijfsklassen. Onder no. 84 van de „International Standard Industrial Classification of all Economic Activities” worden gegroepeerd de „hotels, café's, restaurants e.d.” en de „overige persoonlijke diensten”. Daar het C.B.S. de afzetgegevens voor deze beide onderdelen afzonderlijk vermeldt, zijn wij in staat de aandacht te vestigen op de grote structurele verschuivingen die in de bedrijfstak horeca in de na-oorlogse jaren hebben plaatsgevonden. Wellicht spreekt een economische verhandeling over de gang van zaken in de veelsoortige horecabedrijven de lezer aan, nu dit artikel verschijnt kort nadat de Nederlandse vakantiegangers de horecabedrijven veelvuldig met een bezoek hebben vereerd.

Productie en afzet.

Op grond van gegevens van het C.B.S., aangevuld met eigen ramingen, is de tabel op blz. 883 samengesteld.

De afzet aan gezinnen maakte in 1948 89 pCt. uit van de productie; in 1961 was dit aandeel nog slechts 59 pCt. Tegenover deze relatieve achteruitgang staat een toeneming van de export van 2,5 tot 25 pCt., dus een vertienvoudiging in de hier beschouwde periode van 13 jaar. De enorme ontwikkeling van het grensoverschrijdend personenvervoer doet hier haar invloed in twee richtingen voelen: toenemende bestedingen van buitenlanders in Nederlandse horecabedrijven, terwijl omgekeerd de consumptie van Nederlandse gezinnen in de horecabedrijven is verminderd door het uitgaande vreemdelingenverkeer.

Produktie en afzet van horecabedrijven, 1948-1961

(in miljoenen gulden)

Jaar	Productie	Afzetcategorieën			
		Gezinnen	Overheid	Bedrijven	Export a)
1948 ..	630	558	15	41	16
1949 ..	589	501	10	48	30
1950 ..	629	518	11	59	41
1951 ..	656	511	26	68	51
1952 ..	709	551	24	72	62
1953 ..	710	547	22	74	67
1954 ..	785	602	19	77	87
1955 ..	848	625	31	94	98
1956 ..	902	659	32	102	110
1957 ..	949	685	28	115	121
1958 ..	978	663	37	122	156
1959 ..	1.020 b)	652	40 b)	132 b)	196 b)
1960 ..	1.090 b)	663	41 b)	141 b)	245 b)
1961 ..	1.155 b)	680 b)	42 b)	148 b)	285 b)

a) Bestedingen van buitenlanders in Nederlandse horecabedrijven.
b) Eigen raming.

De beide andere afzetcategorieën, de overheid en de bedrijven, hebben hun aandeel in de productie van de bedrijfstak horeca in genoemde jaren weten te vergroten. Bij de eerste — een overigens vrij onbelangrijke post — valt de niveauperhoging in 1958 op. Bij de tweede categorie valt een vrij trendmatige stijging waar te nemen; het aandeel is hier van 6,5 tot 13 pCt. gestegen, dus verdubbeld.

Prijzontwikkeling.

Het C.B.S. geeft hoeveelhedenindices van de consumptieve bestedingen in de bedrijfstak horeca. Door deze indices te delen op de reeks waardcijfers uit de tabel valt een prijsreeks samen te stellen, die niet alleen van toepassing is op de consumptieve bestedingen maar waaruit de prijsontwikkeling voor de gehele bedrijfstak valt op te maken, omdat moeilijk onderscheid gemaakt kan worden in de tariefstelling op dezelfde plaats aan verschillende personen (Nederlandse particulieren, zakenlieden, buitenlanders). Het blijkt nu dat op basis 1953 = 100 het horecaprijsindexcijfer stijgt van 75 in 1949 tot 130 in 1961. Weliswaar berust deze prijsreeks op een beperkt aantal gegevens van het C.B.S., maar zelfs met inachtneming van een zekere foutenmarge is te constateren, dat deze prijsstijging van 73 pCt. aanzienlijk groter is dan die welke voor de totale consumptie geldt, t.w. 45 pCt. In nevenstaande grafiek zijn de volume-indices voor de productie, de consumptie en de uitvoer van horecabedrijven, alsmede de vergelijkbare macro-economische grootheden, uitgezet.

In de grafiek valt onmiddellijk de bijzonder sterke stijging van de uitvoer door horecabedrijven op. Deze stijging overtreft zelfs de belangrijke toename van de totale goederenexport. Met betrekking tot de andere categorieën valt evenwel een achterblijven te constateren. In het bijzonder is dit het geval met de consumptie: het volume-indexcijfer lag in 1961 4 pCt. beneden het peil van 1953 en zelfs 22 pCt. beneden dat van 1949. Aan de oorzaken van deze daling zal thans enige aandacht worden geschonken.

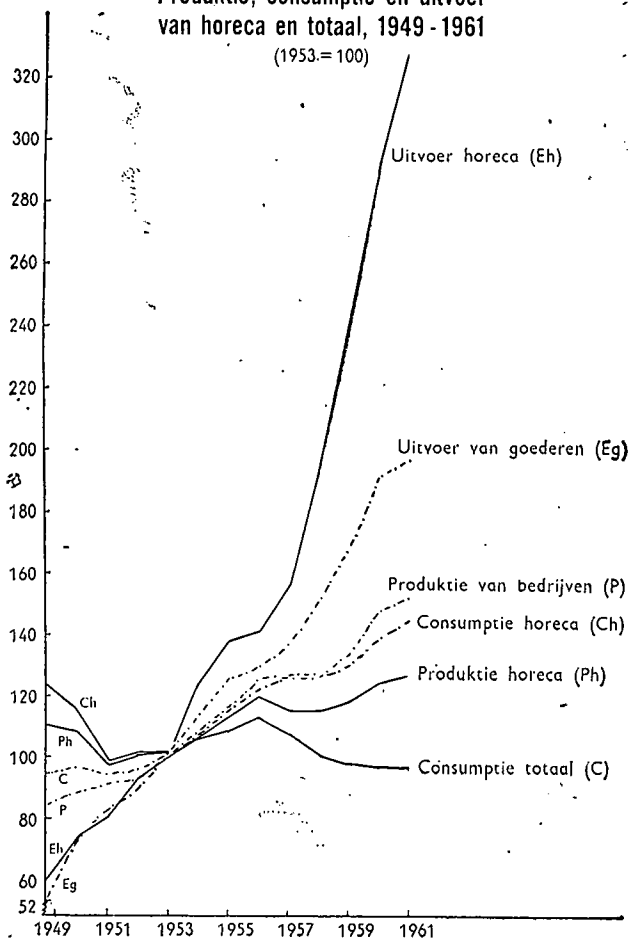
De consumptie.

Het is uit het voorgaande wel duidelijk geworden, dat het de afzet aan particulieren is, waar de oorzaak moet worden gezocht van het achterblijven van de bedrijfstak horeca in de na-oorlogse economische groei. De prijsstijging heeft een remmende invloed uitgeoefend op de volumestijging van de consumptie. Deze prijsstijging is voor de horecabedrijven aanzienlijk groter geweest dan voor de totale consumptie. Bij het ondernemen van een poging, langs econometrische weg de ontwikkeling van de

consumptie in horecabedrijven te verklaren, lag het dus voor de hand om het volume van de consumptieve bestedingen in de bedrijfstak horeca te verklaren niet alleen uit het volume van de totale consumptie maar als tweede variabele op te voeren de relatieve prijzen van horeca ten opzichte van de totale consumptie. Echter kon op grond van deze gegevens hier geen significante invloed van de prijzen worden vastgesteld.

De oorzaak van deze grote prijsstijging is o.m. gelegen in het zeer arbeidsintensieve karakter van de bedrijfstak. Om de loonquote in de totale bedrijfskosten te drukken, is automatisering dan ook een aangelegenheid die ruime aandacht verdient. De ondernemer moet dit middel niet te vlug van de hand wijzen als zijnde in strijd met de aard van de bedrijfstak, t.w. de persoonlijke dienstverlening, want de consument raakt ook in de kleinhandel steeds

Produktie, consumptie en uitvoer van horeca en totaal, 1949-1961 (1953=100)

meer vertrouwd met zelfbediening en verkoop via automaten.

Een tweede factor die invloed heeft uitgeoefend op de consumptie in horecabedrijven is het sterk toegenomen televisiebezit dat de consument meer aan huis heeft gebonden. De invloed van de televisie op de consumptie in horecabedrijven moet bepaald niet worden onderschat. Zij blijkt ook uit het sterk toegenomen bierverbruik in huis ten nadele van dat in café's. De televisie kan dan mede een conjuncturele oorzaak hebben gehad, zij heeft aanleiding gegeven tot een structuurverschuiving die in het algemeen het avondbezoek aan horecabedrijven nadelig heeft beïnvloed. Ook avondvergaderingen van verenigingen ondervinden er een verminderde belangstelling door, al

schijnt er in deze beweging enigszins een vertraging in te treden.

Een factor van groot belang voor de verklaring van de daling van de horecaconsumptie in hoeveelheden, is voorts de vakantiebesteding van de Nederlandse bevolking. Enerzijds is het aantal vakantiegangers naar het buitenland aanzienlijk toegenomen (van 18 pCt. in 1954 tot 24 pCt. in 1960), anderzijds valt in de wijze van vakantiebesteding in eigen land een grote structurele wijziging waar te nemen. Het logies buiten de horecabedrijven is namelijk aanzienlijk toegenomen. Wij denken hierbij niet alleen aan de vele vormen van het kamperen, maar ook aan het ruilen van huizen en het huren van gemeubileerde kamers zonder pension ¹⁾. Dat het aandeel van het hotel in logies van de Nederlandse vakantieganger slechts daalde van 12 tot 11 pCt. in de beide jaren waarover zich de C.B.S.-enquête uitstrekt (t.w. 1954 en 1960) is te danken aan het sterk afnemend logies bij familie en kennissen (zie voetnoot).

De invloed van de deviezenuitgaven voor reisverkeer is zo groot dat deze in een correlatieberekening een zeer acceptabele verklarende variabele bleek te zijn. Deze deviezenuitgaven werden om een volume-index te berekenen gedeeld met de prijzen voor consumptiegoederen in de landen van de O.E.S.O., omdat ongeveer 90 pCt. van de bestedingen van Nederlanders voor reisverkeer in het buitenland in deze landen plaatsvindt. Weliswaar behelzen deze deviezenuitgaven ook bestedingen voor zakenreizen, maar de particuliere consumptie beslaat ongeveer $\frac{3}{4}$ gedeelte en is dus belangrijk genoeg om daaruit een rechtstreekse benadering van de vakantiebesteding bij Nederlandse horecabedrijven te verklaren. De gevonden relatie (hoeveelheden per hoofd van de bevolking) was:

$$\begin{aligned} h &= 1,685 c - 0,528 r - 15 \\ \sigma &= 16 \text{ pCt.} \\ \varepsilon &= 1,731 \\ \sigma &= 14 \text{ pCt.} \\ \varepsilon &= -0,588 \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} R &= 0,956 \\ \varphi &= 1,980 \end{aligned}$$

¹⁾ h = consumptie in horecabedrijven; c = totale consumptie; r = deviezen-uitgaven voor reisverkeer.

Dezelfde correlatieberekening, uitgevoerd in procentuele mutaties, had het volgende resultaat:

$$\begin{aligned} h &= 1,258 c - 0,190 r - 2,9 \\ \sigma &= 22 \text{ pCt.} \quad \sigma = 43 \text{ pCt.} \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} R &= 0,893 \\ \varphi &= 2,95 \end{aligned}$$

De elasticiteit ten opzichte van het totale verbruik blijkt vrij hoog te liggen (1,7 resp. 1,3), maar er zijn verschillende negatieve invloeden, zoals het reisverkeer naar het buitenland. De vrij hoge negatieve constante (3 pCt. in de tweede berekening) wijst op andere remmende factoren (toch het sterk gestegen prijspeil?).

Conclusie.

De daling in volume van de particuliere bestedingen in horecabedrijven is de belangrijkste oorzaak van het nauwelijks delen in de welvaartsstijging door deze bedrijfstak. Immers, de totale produktie van de horecabedrijven kon gedurende de jaren 1948-1961 slechts met 15 pCt. toenemen (en dan nog slechts dank zij de exportstijging van 445 pCt.). De totale produktie van bedrijven steeg in dezelfde periode daarentegen met niet minder dan 82 pCt.

Langs econometrische weg kon het teruglopen van het consumptievolumen der particuliere bestedingen bevredigend worden verklaard uit de ontwikkeling van het internationale reisverkeer. De groei van het uitgaande vreemdelingenverkeer kan uiteraard niet worden tegengehouden door de bedrijfstak horeca, maar wel kan een grotere rationalisatie in de bedrijfsvoering invloed uitoefenen. Dit is o.i. het grote wapen dat horeca-ondernemers moeten hanteren om de consumptieve bestedingen in hun bedrijfstak op te voeren. Wij denken hierbij aan vermindering van de zeer kostbare persoonlijke dienstverlening en aan invoering van zelfbediening en automaten. De consument vraagt hier om en vooral de jongeren vinden het aantrekkelijk, zelf hun gerechten uit te zoeken en op te dienen. Alleen langs die weg heeft o.i. de bedrijfstak horeca kans in de toekomst een evenredig deel van de welvaartsstijging te verkrijgen.

Voorschoten.

Dr. M. C. TIDEMAN.

¹⁾ In mijn proefschrift „De economische betekenis van het vreemdelingenverkeer voor Nederland”, Mouton & Co., 's-Gravenhage 1960, berekende ik op blz. 48 een globaal percentage van 36 voor al het logies van buitenlanders in 1958 buiten hotel, pension, jeugdherberg of kampeerbedrijf. Het logies van vakantiegangers bij verwanten daalt echter vrij sterk: van 1954 op 1960 van 53 tot 40 pCt.

(Adv.)

U kunt Uw beleggingsrisico verdelen over ruim 200 vooraanstaande

Waarom zoudt U meer risico nemen dan nodig is? Door aankoop van een aandeel Vereenigd Bezit van 1894¹⁾ verkrijgt U in feite een volledige aandelenportefeuille, veilig verdeeld over ca. 200 zorgvuldig geselecteerde ondernemingen. Zodoende komen U de voordelen van aandelenbezit ten goede en ligt een aantrekkelijk rendement binnen Uw bereik.

Alle banken en commissionairs kunnen U inlichten.

N.V. VEREENIGD BEZIT VAN 1894

De voordelen van aandelenbezit met beperking van risico

WESTERSINGEL 84, ROTTERDAM

ondernemingen

1894

Dumpingbestrijding

In zijn op verzoek van de Volkerenbond verrichte theoretische onderzoek van het dumpingverschijnsel definieert Jacob Viner de dumping als de verkoop voor export tegen lagere prijzen dan op dezelfde tijd en onder dezelfde omstandigheden aan kopers voor de binnenlandse markt worden berekend. Bij het ontbreken van een binnenlandse markt komt de vergelijking met de verkoopprijzen naar een andere buitenlandse markt in aanmerking ¹⁾.

De anti-dumpingbepalingen van de G.A.T.T. moeten als een indirecte voortzetting van de acties van de Volkerenbond worden gezien en noemen, bij ontbreken van de beide vermelde mogelijkheden, als derde en laatste criterium voor het vaststellen van dumping de levering tegen lagere prijzen dan de produktiekosten. Indien door de dumping ernstige schade wordt toegebracht zijn de lidstaten gerechtigd jegens elkaar anti-dumpingheffingen in te stellen die niet groter mogen zijn dan het geconstateerde verschil.

De binding aan het recht tot anti-dumpingheffingen aan de drie — te bewijzen — afwijkingen van de „normale” waarde sluit dus het betrekken van de eigen binnenlandse prijs in het invoerende land hierbij uit. Ook de tegenwoordig met de ongelukkige term „social dumping” aangeduide lage leverprijzen van lidstaten met een inadequaat loonpeil kunnen niet met heffingen worden bestreden.

Uit een op grond van een enquête onder de lidstaten verrichte analytische studie van de G.A.T.T. ²⁾ blijkt dat alle desbetreffende wetgevingen die ouder zijn dan het bewuste G.A.T.T.-artikel („Artikel VI”) toch in wezen van dezelfde definities van de normale (of „fair”) waarde uitgaan en dat de landen die nadien tot een eigen anti-dumping-wetgeving zijn overgegaan zich hierbij vrijwel letterlijk aan de G.A.T.T.-definities hebben gehouden.

Uit de analyse blijkt verder o.a. dat het uiterst spaarzame gebruik dat van de wettelijke bevoegdheden tot het instellen van heffingen is gemaakt voornamelijk geweten moet worden aan de dikwijls in een zeer nauw keurslijf gedwongen bewijslast, die aan de benadeelden is opgelegd en aan de traagheid van de procedure. Slechts daar waar om fiscale redenen reeds zowel de leverprijs als de binnenlandse prijs van het leverende land op de douanefacturen moeten worden vermeld is er een redelijke kans op een ongecompliceerde en snelle, dus doeltreffende, wijze van heffen. Waar dit niet het geval is heeft men gegrepen naar het met de G.A.T.T.-bepalingen strijdige middel van „redelijke”- en „minimum”prijzen of stelde men eenvoudigweg een onveranderlijk bedrag per eenheid van hoeveelheid vast. Een niet te meten winst van de bestaande wettelijke mogelijkheden en de daarop genomen incidentele acties om tot heffingen te komen is natuurlijk wel de preventieve en repressieve werking ervan.

De in de laatste jaren tot stand gekomen wettelijke bepalingen voor het instellen van heffingen sluiten aan bij de G.A.T.T.-definities of vermijden iedere begrips-

omschrijving. Slechts het kersverse Oostenrijkse „Anti-dumpinggesetz” ³⁾ noemt naast de te nemen maatregelen tegen de dumping in G.A.T.T.-stijl tevens de mogelijke maatregelen ter vermindering van invoeren tegen buitengewoon lage prijzen als zodanig. Deze „Niederigpreis-einfuhr” wordt geacht aanwezig te zijn indien de prijs lager is dan die welke voor dezelfde of soortgelijke goederen in de landen met een loonniveau, ongeveer gelijk aan het Oostenrijkse, geldt.

Heeft de overheid eenmaal erkend dat tegen de invoerprijs van een bepaald produkt verdenkingen van onderbieding bestaan, dan rust verder op haar de plicht de nadien gedane aangiften ten invoer achteraf op te lage prijzen te onderzoeken. Het is overigens duidelijk dat dit stelsel voor de importeur grote onzekerheden inhoudt.

De huidige en wellicht toekomstige E.E.G.-landen, alle G.A.T.T.-leden, zullen zich wellicht in een nabije toekomst in enig verband met het dumpingvraagstuk geconfronteerd zien. De onderlinge dumping schijnt door de verdragsbepalingen voldoende bestreden te kunnen worden. De bepaling dat uitgevoerde goederen steeds onbelemmerd moeten kunnen worden ingevoerd in het land van uitvoer is reeds in 1960 gevolgd door een verordening over de technische modaliteiten hiervan.

Na afloop van de overgangperiode echter moet ook de gemeenschappelijke handelspolitiek tegenover derde landen, waaronder die t.a.v. de te nemen maatregelen in geval van dumping, gegrond zijn op eenvormige beginselen.

Conformeert men zich wat dit laatste betreft aan de bepalingen van de G.A.T.T. dan lijkt een bescherming via heffingen tegen invoeren uit de „low-wage countries” niet tot de mogelijkheden te behoren. Er zijn overigens aanwijzingen dat de afstand van de Japanse lonen tot die in de Westerse wereld steeds geringer zal worden en dat de problemen van de invoer uit de onderontwikkelde gebieden op een meer verstandelijke wijze zullen kunnen worden opgelost.

De moeilijkheden zullen zich dan ook wel concentreren op de gezamenlijke en eenvormige afweer tegen prijs- en onderbiedingen uit het communistische blok. Weliswaar moeten de mogelijkheden en waarschijnlijkheid van een groot economisch offensief van deze zijde niet worden overschat ⁴⁾ doch het economisch potentieel der communistische landen is groot genoeg om op geselecteerde terreinen in de Westerse economie, indien die niet op haar hoede is, grote vernielingen aan te richten.

Niet alleen kan, met behulp van de schatkist, door het desbetreffende staatsorgaan ieder goed in iedere hoeveelheid tegen elke prijs naar het buitenland worden geleverd, doch reeds het prijzenstelsel als zodanig, in geen enkele relatie staande tot het buitenlandse, houdt door zijn met de arbeidswaarde- en meerwaardetheorie verklaarde relatief te lage prijsvaststellingen voor grondstoffen en half-

³⁾ Bundesgesetz vom 23. Mai 1962 gegen „Schädigungen der inländischen Wirtschaft durch Einfuhr von Waren zu wirtschaftlich nicht gerechtfertigten Preisen”.

⁴⁾ Vgl. Alec Nove: „The sovjet economy”, 1961.
Alec Nove en Desmond Donnelly: „Trade with Communist Countries”, 1960.

¹⁾ Jacob Viner: „A memorandum on dumping 1926”, uitgave Volkerenbond.

²⁾ „Anti-dumping and countervailing duties”, G.A.T.T.-uitgave 1958.

fabrikanten het gevaar van onderbieding in, ook zonder dat er van kwade wil sprake behoeft te zijn ⁵⁾).

De G.A.T.T. heeft terecht erkend dat de toepassing van haar anti-dumpingbepalingen t.o.v. een land met staats-handel (het lid Tsjecho-Slowakije) waarin de prijzen op een andere basis dan op de produktiekosten worden vast-gesteld, zeer moeilijk zal gaan.

⁵⁾ Zie 4. Bovendien: „Politische Oekonomie”, Berlin 1961.

Er zal voor een communautaire E.E.G. anti-dumping-politiek weinig anders overblijven dan aan de bekende normen nog toe te voegen dat dumping uit een communistisch land wordt geacht plaats te vinden indien de levering geschiedt tegen een prijs die lager is dan die welke geldt voor een gelijk of soortgelijk goed in een land met een economie waarin de prijzen gebaseerd zijn op de produktiekosten.

⁵⁾-Gravenhage.

Drs. E. C. VOSSBERG.

Prijsvorming in de detailhandel en in de industrie

Enige prijstheoretische opmerkingen n.a.v. het artikel van Prof. Dr. W. J. van de Woestijne,

„Commerciële economie, toegepast op de politiek in de detailhandel” ¹⁾.

In het vierde deel van zijn artikelenserie over prijsvorming behandelt Prof. Van de Woestijne het verschil tussen de prijspolitiek van handelsbedrijven en die van industriële

bedrijven. De formule $p = \frac{\epsilon}{\epsilon-1} V^2$ kan volgens Prof.

Van de Woestijne voor de industriële prijspolitiek betekenis hebben, als men kijkt naar de kosten, die op de lange duur variabel zijn (V''). Hij komt dan tot de formule

$p = \frac{\epsilon}{\epsilon-1} V''$, waarbij „al naar gelang men een grotere

periode overziet” aan V'' een waarde gegeven moet worden die de gemiddelde kosten bij volledige aanpassing meer nadert. Industriële aanbieders, die niet voldoende vooruitzien, nemen hierdoor hun periode te kort en nemen bij-gevolg als uitgangspunt voor hun prijspolitiek niet V'' maar V' (= kosten die op korte termijn variabel zijn) ³⁾.

Er dreigt hier het door Prof. Hennipman gesignaleerde gevaar, de korte en de lange termijn bij prijspolitieke overwegingen te verwarren met de Marshalliaanse korte en lange periode ⁴⁾. Zowel in de korte periode, dus bij gedeeltelijke aanpassing, als in de lange periode, waarbij dus alle of bijna alle factoren variabel zijn, kan men kortzichtig tewerk gaan of kan men zich laten leiden door overwegingen waarbij een langere tijdsduur in ogenschouw wordt genomen. De aanpassingsperioden hebben geen direct verband met de gewone of „klokketijd”. Ook Machlup waarschuwt voor de misvatting, de lange periode lang te noemen omdat capaciteitsveranderingen veel tijd vergen ⁵⁾.

Aan de andere kant is er natuurlijk wel een indirecte relatie tussen de aanpassingsperioden en de tijd. Zo zal er des te eerder tot capaciteitswijzigingen worden overgegaan, naarmate men de omstandigheden, die tot het overwegen hiervan hebben geleid, van langere duur acht te zijn.

Prof. Van de Woestijne wijst er op, dat fabrikanten die

¹⁾ In „E.-S.B.” van 2 mei 1962.

²⁾ Zie ook het artikel van Prof. Van de Woestijne in „E.-S.B.” van 28 juni 1961.

³⁾ In „E.-S.B.” van 2 mei 1962, blz. 407.

⁴⁾ Prof. Dr. P. Hennipman, „Enkele opmerkingen over winstmaximering op korte en op lange termijn”. (M.A.B., 1959 no. 11).

⁵⁾ F. Machlup, „The Economics of Sellers' Competition” (Baltimore 1952), blz. 40.

terecht een verre horizon hebben zich tegen kortzichtige collega's beschermen door d.m.v. kostencalculatieschema's tot een werkzame concurrentie te komen. Dit moet verhinderen, dat in plaats van de variabele kosten op lange termijn (V''), die op korte termijn (V') als basis voor de prijsvorming worden genomen ⁶⁾.

Een industriële aanbieder kan in verschillende opzichten kortzichtig tewerk gaan. Als het gaat om een te lage calculering van de kosten, kan kortzichtigheid alleen betrekking hebben op onvoldoende rekening houden met de noodzaak van, al dan niet identieke, vervanging van de duurzame produktiemiddelen. Anders gezegd betekent dit, dat niet wordt gelet op de door Prof. Van de Woestijne gestelde

eis, dat behalve $p = \frac{\epsilon}{\epsilon-1} V$, de gemiddelde totale kosten

door de prijs worden gedekt ($p > \frac{C + VQ}{Q}$) ⁷⁾.

In de industrie zullen, zoals Prof. Van de Woestijne uiteenzet, overwegingen van lange termijn vaker dan in de handel een rol spelen. Zo zal de problematiek van winstmaximering op korte versus op lange termijn een belangrijke plaats innemen, waarbij veelal de keuze zal vallen op het laatstgenoemde. Het inzicht, dat bij de prijspolitiek in de industrie in meerdere mate een lange tijdsduur wordt overzien dan bij die in de handel, mag er echter niet toe leiden dat men in zijn analyse bij de industrie gebruik maakt van long run-kostenfuncties en bij de handel van short run-kostenfuncties. Dit zou nl. neerkomen op de aan het begin van dit artikel behandelde verwarring.

De kostenfuncties in de lange aanpassingsperiode, met name de long run-grenskosten, zijn medebepalend voor de keuze van de bedrijfsomvang. Bij iedere gekozen capaciteit zijn het de daarbij behorende short run-kostenfuncties, die relevant zijn. De long run-kostenfuncties hebben tot op zekere hoogte geen zelfstandig bestaan. In dit verband kan gewezen worden op de, misschien wat te stellige, uitspraak van Krelle: „Wir haben es bei der Preistheorie mit kurzfristigen Kostenkurven zu tun” ⁸⁾.

Welk deel van de kosten variabel is, hangt uiteraard af van de tijdsduur, waarin de produktiefactoren gevarieerd

⁶⁾ T.a.p., blz. 406/407.

⁷⁾ In „E.-S.B.” van 28 juni 1961, blz. 646.

⁸⁾ W. Krelle, „Preistheorie” (Tübingen, Zürich 1961), blz. 76.

kunnen worden. Hoe langer de tijd waarvoor men zijn aanbiedingsprijs wil laten gelden is, hoe relatief groter is ook het deel, dat de variabele kosten in de voor de betreffende situatie relevante korte aanpassingsperiode uitmaken van de totale kosten. Deze tijdsduur is ook in de industrie praktisch nooit zo lang, dat er niet een bepaalde capaciteit is, die een bron van vaste kosten vormt⁹⁾. Wat

het kostenaspect van de formule $p = \frac{\epsilon}{\epsilon-1} V$ betreft, zijn er dus tussen de handel en de industrie geen principiële verschillen aan te wijzen.

Dat deze formule zo weinig kan bijdragen tot de verklaring van de feitelijke prijsvorming in de industrie, kan, zoals Prof. Van de Woestijne betoogt, verklaard worden uit de omstandigheid, dat „de afzetelasticiteit voor de praktische politiek in hoge mate onbepaald is”¹⁰⁾. Een verdere verklaring is te halen uit het feit, dat vele industriële aanbieders hun winst willen maximeren op een termijn, die langer is dan de tijdsduur, waarvoor hun aanbiedingsprijzen geldigheid hebben, m.a.w. bewust een prijs-politiek voeren waarop de formule niet van toepassing is. Uit dit artikel moge blijken, dat men hieruit niet de conclusie kan trekken, dat de waarde van de formule kan worden vergroot door haar over te brengen van de korte naar de lange aanpassingsperiode.

Wanneer men capaciteitswijzigingen in zijn prijspolitiek gaat betrekken, treedt hier overigens een complicatie op. Zoals Prof. Van de Woestijne opmerkt, wordt de genoemde formule iets ingewikkelder bij niet-lineaire kostenfuncties¹¹⁾. Dit zou dus ook het geval zijn, wanneer men haar zou willen toepassen op de long run. Al heerst er in de literatuur meningsverschil over de oorzaken van het dalende verloop en de precieze vorm van de planningcurve, het staat vast, dat de long run-gemiddelde kosten, althans tot een bepaald punt, afnemen. In haar eenvoudige vorm zou de formule nog gedeeltelijk van toepassing geacht kunnen worden, als men, zoals bijv. Wiles¹²⁾, er van uitgaat, dat de planningcurve vanaf een bepaald punt een constant verloop heeft. Neemt men echter, zoals de meesten doen, een U-vorm aan, dan zou de formule helemaal niet in ongewijzigde vorm kunnen gelden. Dit zou echter betekenen dat zij niet meer gebruikt kan worden ter ver-

⁹⁾ Zie ook T. Scitovsky, „Welfare and Competition” (London 1961), blz. 303 en 304.

¹⁰⁾ In „E.-S.B.” van 2 mei 1962, blz. 407.

¹¹⁾ In „E.-S.B.” van 2 mei 1962, blz. 406.

¹²⁾ P. J. D. Wiles, „Price, Cost and Output” (1961), blz. 213 e.v.

klaring van gelijk blijvende prijzen, resp. winstopslagen bij bepaalde veranderingen van de vraag, een voordeel dat zij wel biedt bij de gebruikelijke toepassing¹³⁾.

Bilthoven.

Drs. J. Ph. WOLFF.

¹³⁾ Zie bijv. Prof. Dr. J. E. Andriessen, „De ontwikkeling van de moderne prijstheorie” (Leiden 1955), blz. 220, 221.

NASCHRIFT

Terecht stelt Drs. Wolff dat er wat het kostenaspect betreft geen *principiële* verschillen tussen handel en industrie bestaan, althans niet voor zoverre het de formule

$p = \frac{\epsilon}{\epsilon-1} V$ betreft. Dit volgt trouwens uit de afleiding,

die wij gegeven hebben. Daarin wordt nl. wel van de winstmaximalisatie uitgegaan, welke zowel op handel als industrie toepasselijk is, maar er wordt expliciet noch impliciet van het technologische verschil tussen handel en industrie gebruik gemaakt.

Het zijn dan ook vooral praktische verschillen die deze formule voor de industrie veelal onbruikbaar maken. Een van deze is de onbepaaldheid van de periode waarvoor men de formule wil gebruiken. Wij moeten hier onderscheiden tussen 4 perioden, nl.:

a) de, veelal onbekende periode, waarvoor de *prijzetting* plaats heeft;

b) de veelal onbekende, maar zeer lange periode, die de ondernemer bij zijn *winstmaximalisering* in het oog behoort te houden;

c) de periode waarin *vervanging* van het productieapparaat mogelijk is;

d) de periode die de ondernemer *feitelijk* overziet. Nu gaat het in dit geval om een vraag van prijszetting. Hierbij doet zich de complicatie voor dat de prijs in een volgende periode in feite niet onafhankelijk van die van een vorige periode kan worden opgesteld en dat de prijszettingen in de reeks van prijszettingperioden tot een winstmaximering over de som van deze perioden moet plaats hebben.

De verschillende perioden a tot en met c zijn dus niet onderling onafhankelijk. Dit alles maakt de formule voor de industrie minder bruikbaar en dus behelpen wij ons met uit te gaan van de integrale kosten, welke dan als *basis* voor de aanbiedingsprijs moeten dienen, zonder dat evenwel deze theorie aangeeft hoe wij van deze basis tot de aanbiedingsprijs moeten komen.

Amsterdam.

W. J. v. d. WOESTIJNE.

BEDRIJFSECONOMISCHE NOTITIES

Twée verwante methoden voor aandelenwaardering

(I)

Aandelenwaardering¹⁾

De belegger die met beide benen op de grond staat zal, althans in effectenzaken, helderziendheid buiten beschouwing laten. Niettemin zal hij van tijd tot tijd verzuchten:

¹⁾ Bij het schrijven van dit artikel heb ik een dankbaar gebruik gemaakt van enkele opmerkingen van Drs. H. G. Brinkman, docent Wiskunde aan de Economische Faculteit van de R.U. te Groningen.

„Als ik vooruit geweten had, dat . . . , dan had ik nu” De maximaal bereikbare resultaten, d.w.z. de resultaten bij helderziendheid, zijn voor de belegger een wenkend perspectief. Bij het streven hiernaar hanteert vrijwel iedere belegger bepaalde criteria. Hij vertrouwt erop dat deze zodanig zijn, dat hij zijn toekomst als belegger met meer gerustheid tegemoet kan zien. Vrijwel iedere belegger overlegt, alvorens hij belegt.

De methoden voor overleg kunnen globaal in twee

groepen ingedeeld worden, nl. beoordeling van de technische positie van een aandeel en aandelenwaardering, waarbij men het verband tussen het winstvermogen van een bedrijf en de koers van de aandelen van dit bedrijf analyseert. In het „Value Line Investment Survey” (het V.L.I.S.), waarvan Arnold Bernhard de geestelijke vader is, streeft men naar aandelenwaardering. Men tracht zo goed mogelijk schattingen te maken met betrekking tot een aantal beleggingseigenschappen van een groep aandelen. Deze eigenschappen worden bepaald door een aantal onzekere factoren. Door het maken van schattingen tracht men deze onzekerheden te verminderen. Maakt men gebruik van deze in het V.L.I.S. vermelde schattingen dan mag men niet verwachten alleen maar goede resultaten te bereiken. Men mag hoogstens verwachten zijn kansen op goede resultaten te verbeteren.

In dit eerste artikel zal ik trachten in grote lijnen duidelijk te maken op welke wijze men aandelen kan waarderen met behulp van de in het V.L.I.S. verschaft gegevens. Acht men deze methode aanvaardbaar, dan is het dus op theoretische gronden niet uitgesloten dat men goede resultaten verkrijgt. In een tweede artikel zal ik nader ingaan op de in de praktijk behaalde resultaten. Verder zal ik in dat artikel de V.L.I.S.-methode vergelijken met de methode van fondsenanalyse, die sinds kort in het weekblad Beleggers-Belangen wordt toegepast. Deze methode vertoont namelijk grote overeenkomst met die van het Value Line Investment Survey ²⁾.

De V.L.I.S.-methode in grote lijn.

Men streeft er in het V.L.I.S. dus naar om schattingen te maken met betrekking tot een aantal beleggingseigenschappen van aandelen. Deze eigenschappen zijn: kwaliteit, rendement, koersverwachting op korte termijn en koersverwachting op lange termijn. Op basis van deze schattingen bepaalt men waarderingcijfers voor de verschillende eigenschappen. Deze waarderingcijfers worden samengevat tot een efficiëntie-indexcijfer.

In deze schattingen dient men geen exacte prognose te zien, maar een hulpmiddel om de 1.000 aandelen, waarvoor men deze schattingen maakt, te rangschikken. In deze poging tot rangschikking ligt de eigenlijke kern van de V.L.I.S.-methode. Men probeert niet te voorspellen, dat bijv. de koers van aandeel A over ongeveer twaalf maanden 15 pCt. gestegen zal zijn en die van aandeel B 26 pCt. Men probeert alleen vast te stellen welk aandeel van deze twee vermoedelijk het meest zal stijgen. Men schat voor ieder aandeel een rangcijfer met betrekking tot ieder van de vier eigenschappen.

Omdat het natuurlijk twijfelachtig is of het aandeel met het rangcijfer 549 inderdaad beter is dan dat met rangcijfer 548 of slechter dan het aandeel met rangcijfer 550, distantieert men zich van deze kleine verschillen door de aandelen na rangschikking in 5 even grote groepen in te delen. De groep met de hoogste rangcijfers valt in klasse I en zo verder tot en met klasse V. De aandelen uit klasse I krijgen voor de betrokken beleggingseigenschap het waarderingcijfer 10, die uit de volgende klassen resp. de waarderingcijfers 8, 6, 4 en 2. In feite komt de bepaling van

het waarderingcijfer er dus op neer, dat men de aandelen klasseert als uitstekend, goed, normaal (gemiddeld), matig of slecht voor de vier eigenschappen. Voor het aandeel Kon. Olie kan men in het V.L.I.S. bijv. de volgende waarderingcijfers vinden: kwaliteit 8, rendement 6, koersverwachting op korte termijn 4, koersverwachting op lange termijn 8.

Men zou bij het nemen van een beleggingsbeslissing natuurlijk naar één beleggingseigenschap kunnen kijken. Dit acht men in het V.L.I.S. niet juist en mijns inziens terecht. Immers, stel: een belegger is vooral geïnteresseerd in aandelen met een hoog rendement. Zou hij nu alleen naar het waarderingcijfer voor het rendement kijken, dan loopt hij de kans, dat zijn hoge rendement gepaard zal gaan met een belangrijke koersdaling. In het V.L.I.S. gaat men er daarom van uit, dat alle vier eigenschappen van belang zijn. Uiteraard zal de betekenis van deze eigenschappen niet voor iedere belegger gelijk zijn. De belegger, die van de waarderingcijfers van het V.L.I.S. gebruik wil maken, wordt daarom geadviseerd de vier beleggingseigenschappen in volgorde van belangrijkheid te rangschikken. Deze volgorde wordt bepaald door de beleggingspolitieke doeleinden, welke de belegger zich heeft gesteld.

Het efficiëntie-indexcijfer wordt berekend door het waarderingcijfer van de belangrijkste eigenschap te vermenigvuldigen met 4, dat van de daaropvolgende met 3 en die van de daaropvolgenden resp. met 2 en 1. Deze produkten worden tenslotte gesommeerd. De zo berekende efficiëntie-indexcijfers kunnen alle even waarden tussen 20 en 100 aannemen. Stel bij wijze van voorbeeld, dat voor iemand de volgorde van belangrijkheid van de eigenschappen is: koersverwachting op lange termijn, kwaliteit, koersverwachting op korte termijn en rendement. Voor deze belegger is het efficiëntie-indexcijfer van de aandelen Kon. Olie: $4 \times 8 + 3 \times 6 + 2 \times 4 + 1 \times 6 = 70$.

In het algemeen zal het wenselijk blijken om naast de efficiëntie-indexcijfers nog andere selectienormen te hanteren. Men pretendeert geen feilloos systeem gegeven te hebben (een bescheidenheid die het V.L.I.S. naar mijn mening siert). Men kan deze andere selectienormen zelf vaststellen. De grote hoeveelheid gegevens die in het V.L.I.S. wordt gepubliceerd, naast de waarderingcijfers, biedt daartoe ruimschoots de gelegenheid. Men kan deze andere selectienormen uiteraard ook ontleen aan de adviezen van zijn bank of commissionair. Het is niet noodzakelijk andere selectienormen op te stellen. Men kan zich ook verlaten op de voorselectie, die in het V.L.I.S. zelf gegeven wordt in de vorm van de „Best Buy List”. Men kan zich zelfs alle moeite besparen en de Supervised Account, een soort modelportefeuille, op de voet volgen.

De efficiëntie-indexcijfers.

Wiskundig bezien kan men zeggen, dat Arnold Bernhard er bij de opstelling van de V.L.I.S.-methode van uit is gegaan, dat de beleggingseigenschappen van aandelen niet meetbaar of niet exact meetbaar zijn, evenmin in voldoende betrouwbare mate rangschikbaar, maar wel classificeerbaar. Immers, op basis van een rangschikking van de aandelen voor een bepaalde eigenschap worden de aandelen in klassen ingedeeld. Tussen twee aandelen, welke met betrekking tot een bepaalde eigenschap in verschillende klassen vallen, bestaat in dit opzicht dus slechts een ongelijkheidsrelatie. Is bijv. het waarderingcijfer voor kwaliteit van het ene aandeel 8 en dat van het andere 4, dan kunnen we slechts constateren, dat het eerste aandeel kwalitatief hoger aan-

²⁾ In de aanvankelijke opzet van dit artikel had ik meer in het algemeen een beschouwing willen wijden aan de toepassingsmogelijkheden van de V.L.I.S.-methode met betrekking tot Nederlandse aandelen. Nu er echter een verwante methode voor Nederlandse aandelen is geïntroduceerd, lijkt het mij interessanter deze aan een nader onderzoek te onderwerpen.

geslagen wordt dan het tweede. We mogen niet zeggen, dat het eerste tweemaal zo goed is als het tweede. Hebben we nu nog een derde aandeel met het waarderingscijfer 6 voor deze eigenschap, dan kunnen we de aandelen rangschikken op grond van de ongelijkheidsrelatie $8 > 6 > 4$. In plaats van 8, 6, 4 had men evengoed kunnen nemen A, B, C en de daarbij behorende ongelijkheidsrelatie $A > B > C$.

Ook de rangschikking van de beleggingseigenschappen zelf in volgorde van belangrijkheid in het kader van bepaalde beleggingspolitieke doeleinden geeft slechts aan, dat de ene beleggingseigenschap belangrijker is dan een andere en niet in welke mate er een verschil in belangrijkheid bestaat. De keuze van de waarderingscijfers voor de klassen per eigenschap en van de coëfficiënten voor de eigenschappen zelf is dus, afgezien van de ongelijkheidsrelaties, volkomen willekeurig. Het werken met cijfers in plaats van met letters heeft echter het voordeel, dat de ongelijkheidsrelaties direct duidelijk zijn.

Bij de berekening van het efficiëntie-indexcijfer gaat men de waarderingscijfers met de coëfficiënten 4, 3, 2 en 1 vermenigvuldigen en deze produkten sommeren. De hoogte van deze som, het efficiëntie-indexcijfer, wordt beschouwd als een maatstaf voor de geschiktheid van een aandeel in het kader van bepaalde beleggingspolitieke doeleinden. Aangezien de hoogten van de waarderingscijfers en van de coëfficiënten 4, 3, 2 en 1 willekeurig zijn gekozen (afgezien dus van de ongelijkheidsrelaties), zijn de uitkomsten van deze algebraïsche bewerkingen ook willekeurig. Dit is met een voorbeeld eenvoudig aan te tonen.

Stel men heeft twee aandelen A en B met resp. als waarderingscijfers, in volgorde van belangrijkheid van de eigenschappen: 6, 4, 8, 8 en 10, 2, 4, 6. Gebruikt men nu de coëfficiënten 4, 3, 2 en 1, dan vindt men voor de efficiëntie-indexcijfers in beide gevallen 60. Neemt men echter de wegingscoëfficiënten 16, 8, 4, 2 dan krijgt men resp. 176 en 204. Neemt men 9, 8, 7, 6 dan krijgt men 190 en 170. Zou men de aandelen op grond van de gevonden efficiëntie-indexcijfers met elkaar vergelijken om de geschiktheid (gezien de vastgestelde beleggingspolitieke doeleinden) te bepalen, dan zou men resp. vinden: geschiktheid A = geschiktheid B, geschiktheid A < geschiktheid B en geschiktheid A > geschiktheid B. Zou men de aandelen echter eigenschap voor eigenschap met elkaar vergelijken dan zien we dat met betrekking tot de eerste en belangrijkste geachte eigenschap geldt: geschiktheid A < geschiktheid B en dat met betrekking tot de overige eigenschappen geldt: geschiktheid A > geschiktheid B.

Aan de hand van de ongelijkheidsrelaties per eigenschap is dus geen conclusie te trekken met betrekking tot de geschiktheid van de aandelen, aangezien de aandelen onvergelykbaar blijken te zijn. Een conclusie zou alleen getrokken kunnen worden, als we zouden weten in welke mate het ene aandeel van het andere verschilt voor ieder der eigenschappen en in welke mate de ene eigenschap belangrijker is dan de andere. Deze „maten van verschil” zijn echter niet bekend en kunnen trouwens niet of niet voldoende exact bekend zijn.

In een groot aantal gevallen is het wèl mogelijk om op basis van de aan de waarderingscijfers ten grondslag liggende ongelijkheidsrelaties tot een conclusie te komen met betrekking tot de geschiktheid van een aandeel in het kader van bepaalde beleggingspolitieke doeleinden. Nemen we bijv. de aandelen met de waarderingscijfers 10, 8, 8, 6 en 10, 8, 6, 6 dan zal het duidelijk zijn dat het eerste aan-

deel geschikter is dan het tweede. Bij deze vergelijkbare aandelen zullen de te berekenen efficiëntie-indexcijfers altijd verschillen, welke coëfficiënten men ook kiest om de onderlinge ongelijkheden tussen de eigenschappen uit te drukken. Echter in deze gevallen heeft de berekening van efficiëntie-indexcijfers weinig zin, omdat men op een eenvoudiger en directer wijze tot een goede conclusie kan komen.

Zouden met de coëfficiënten 4, 3, 2, 1 onvergelykbare aandelen altijd dezelfde indexcijfers hebben, zoals in het boven gegeven voorbeeld, dan zouden er tegen het gebruik van de efficiëntie-indexcijfers, op grond van overwegingen van doelmatigheid, geen ernstige bezwaren bestaan. Dit blijkt echter, zoals we aan het volgende voorbeeld kunnen zien, geen regel te zijn. De aandelen C (10, 10, 10, 6) en D (10, 6, 10, 10) zijn onvergelykbaar, terwijl ze verschillende efficiëntie-indexcijfers hebben, namelijk resp. 96 en 88.

Met betrekking tot de volgens de V.L.I.S.-methode berekende efficiëntie-indexcijfers constateren we dus:

- dat gelijke indexcijfers voorkomen bij volkomen gelijke of onvergelykbare aandelen;
- dat ongelijke indexcijfers voorkomen zowel bij vergelykbare als bij onvergelykbare aandelen.

De efficiëntie-indexcijfers blijken theoretisch onjuist berekend te worden en praktisch niet doelmatig te zijn. De waarderingscijfers zelf blijven nog over als hulpmiddel bij het nemen van beleggingsbeslissingen. Aangenomen dat deze op een theoretisch aanvaardbare wijze bepaald worden en praktisch bruikbaar zijn (hetgeen ik nog hoop aan te tonen) zou men de waarderingscijfers als volgt kunnen gebruiken:

- Stel bepaalde minimumeisen voor de hoogte van de waarderingscijfers per eigenschap vast. (Deze eisen zullen lager zijn naarmate men een eigenschap van minder betekenis acht).
- Maak aan de hand van deze minimumeisen een voorselectie uit de aandelen, waarvoor waarderingscijfers gepubliceerd worden.
- Neem uitgaande van deze voorselectie en verder gebruik makende van andere gegevens of adviezen een beleggingsbeslissing.

De waarderingscijfers.

Eerst rangschikt men de aandelen (op basis van een rangcijfer voor ieder aandeel) zodanig, dat de plaats van een aandeel in deze rangschikking aangeeft ten opzichte van welke van de overige aandelen men voor dit aandeel een gunstiger of een minder gunstig resultaat verwacht met betrekking tot een bepaalde eigenschap. Vervolgens deelt men de aandelen op basis van deze rangschikking in in vijf klassen, welke ieder evenveel aandelen bevatten. Beginnende bij de klasse met de beste vooruitzichten en eindigende met de klasse met de slechtste vooruitzichten, krijgen de aandelen in deze klassen de waarderingscijfers 10, 8, 6, 4 en 2.

In het V.L.I.S. worden 1.000 aandelen op deze wijze gewaardeerd. Gezien de vele onzekere factoren welke van invloed zijn op de resultaten met betrekking tot de verschillende eigenschappen zal het duidelijk zijn, dat aan kleine plaatsverschillen in de rangschikking niet veel betekenis kan worden gehecht. Theoretisch bezien is er daarom geen bezwaar tegen, dat men van een rangschikking overstapt op een classificatie op basis van deze rangschikking.

De bepaling van het aantal klassen is een kwestie van

doelmatigheid. Een minimumeis uit een oogpunt van doelmatigheid is, dat tussen de gemiddelde resultaten per klasse dezelfde ongelijkheidsrelaties bestaan als tussen de bij die klassen behorende waarderingscijfers. Bij de bespreking van de resultaten per klasse in het slotartikel zal blijken, dat de gemaakte klasse-indelingen voor de eigenschappen: koersverwachting op korte termijn, kwaliteit en rendement, aan de gestelde minimumeis voldoen. De klasse-indeling voor de koersverwachting op lange termijn zal te veel klassen blijken te bevatten.

De bepaling van de waarderingscijfers zal overigens pas dan theoretisch aanvaardbaar zijn, als de rangcijfers waarop deze bepaling berust, op een theoretisch aanvaardbare wijze tot stand komen.

Bij de berekening van de rangcijfers voor de kwaliteit en de koersverwachting op korte termijn heeft men gebruik gemaakt van statistische hulpmiddelen, met name van de correlatierekening. Men heeft dus nagegaan welk functioneel verband er bestaat tussen een te bepalen factor en een aantal bepalende grootheden.

Bij het rangcijfer voor de kwaliteit zijn de bepalende grootheden het groeicijfer en het stabiliteitscijfer. Het groeicijfer geeft een indruk van de groei van het dividend en de winst en de stabiliteit van deze groei. Het stabiliteitscijfer geeft een indruk van de stabiliteit van de koersontwikkeling. Om het functionele verband te kunnen bepalen heeft men eerst voor 45 aandelen een a priori-kwaliteitsindeling gemaakt. Men heeft deze aandelen zo gekozen, dat de indeling weinig tegenspraak zal ontmoeten. Voor deze 45 aandelen heeft men een functioneel verband bepaald tussen het groeicijfer en het stabiliteitscijfer en een aan ieder van deze aandelen (op basis van de a priori gemaakte indeling) toegekend cijfer. Dit verband heeft men gebruikt om voor alle overige aandelen het rangcijfer voor de kwaliteit te bepalen. Het op grond van dit rangcijfer voor ieder aandeel te bepalen waarderingscijfer wordt geacht bij benadering weer te geven de mate van risico welke men loopt bij belegging in het betrokken aandeel.

Bij de berekening van het rangcijfer voor de koersontwikkeling op korte termijn heeft men de correlatierekening toegepast om na te gaan op welke wijze de koers de eerstvolgende twaalf maanden bepaald wordt door de geschatte winst en het geschatte dividend voor die periode en de gemiddelde koers in de afgelopen twaalf maanden. Men heeft dit functionele verband bepaald voor ieder van de vijf kwaliteitsklassen afzonderlijk. Het eigenlijke rangcijfer zelf wordt bepaald met behulp van de gemiddelde koers in de afgelopen twaalf maanden, de gemiddelde koers in de afgelopen tien weken en de geschatte koers in de eerstvolgende twaalf maanden.

Het rangcijfer voor het rendement is het geschatte rendement in de eerstvolgende twaalf maanden. Dit geschatte rendement wordt bepaald door het geschatte dividend voor die periode te delen door de huidige koers. Hoe men dit dividend precies schat wordt niet nader uiteengezet. In beginsel moet het mogelijk worden geacht om aan de hand van de gepubliceerde financiële gegevens een redelijk betrouwbare schatting voor dit dividend te maken.

Het rangcijfer voor de koersverwachting op lange termijn is de verhouding tussen de mogelijke koers over 3 à 5 jaar en de huidige koers. De koers over 3 à 5 jaar wordt geschat met behulp van een schatting voor de omzet in die periode, voor de winstmarge, voor het gedeelte

van de winst dat waarschijnlijk zal worden uitgekeerd, het geschatte rendement en de geschatte koers/winstverhouding. Bij deze laatste twee schattingen houdt men rekening met de trendmatige ontwikkeling van beide grootheden.

In grote lijnen lijken mij de gevolgde methoden bij de berekeningen van de rangcijfers theoretisch bezien wel aanvaardbaar, hoewel ik met betrekking tot verschillende details wel enige kritiek heb. In het algemeen komt deze kritiek hier op neer, dat het vooral bij aandelenwaardering gevaarlijk is om ervan uit te gaan, dat relaties welke voor bepaalde perioden of voor bepaalde aandelen bij benadering geldig zijn, ook te gebruiken zijn voor andere perioden of andere aandelen.

Resumerend kom ik voor de V.L.I.S.-methode tot de volgende conclusies:

1. De waarderingscijfers komen op een zodanige wijze tot stand, dat hun praktische bruikbaarheid, als hulpmiddel bij het nemen van beleggingsbeslissingen, niet bij voorbaat uitgesloten is te achten.

2. Voor het gebruik van de waarderingscijfers voor de verschillende eigenschappen is het gewenst deze eigenschappen te rangschikken naar hun belangrijkheid op basis van vooraf vastgestelde beleggingspolitieke doeleinden.

3. De waarderingscijfers en de rangschikking van de beleggingseigenschappen kunnen niet in één cijfer, het efficiëntie-indexcijfer, worden samengevat.

Nu ik in grote lijnen aangegeven heb welke methoden men in het V.L.I.S. toepast en adviseert voor het waarderen, rijst de vraag: wat zijn de resultaten welke men op basis van de gegeven waarderingscijfers kan behalen. Op deze vraag wil ik in het slotartikel nader ingaan. In dat artikel wil ik tevens de methode van de Bel-Bel-fondsen-analyse bespreken.

Haren (Gr.).

Drs. C. VLAS.

MEDEDELINGEN VOOR ECONOMISTEN

Opleiding voor statistisch analist

Binnenkort zal de cursus Statistisch Analist weer aangevangen. De opleiding voor statistisch analist bestaat uit twee delen, t.w. een deel dat opleidt voor het Algemeen Gedeelte van het examen en een voor het Technologisch of Economisch Toepassingsgebied daarvan. De cursus voor het Algemeen Gedeelte en die voor het Technologisch Toepassingsgebied worden gegeven door de Nederlandse Stichting voor Statistiek te 's-Gravenhage; de cursus Economisch Toepassingsgebied wordt gegeven door de Stichting Opleidingen Statistiek te Rotterdam. De cursus Algemeen Gedeelte vangt eind oktober van dit jaar aan; de cursussen Technologisch en Economisch Toepassingsgebied zullen in oktober 1963 een aanvang nemen. De Nederlandse Stichting voor Statistiek, Bankplein 1a, 's-Gravenhage, tel. (070) 55 02 00, verstrekt op verzoek gaarne een uitvoerige folder.

GELD- EN KAPITAALMARKT

Geldmarkt.

De verwachte daling van het saldo van 's Rijks Schatkist heeft zich blijkens de weekstaat, opgemaakt 3 september, inderdaad voltrokken. Al heeft het lage cijfer van f. 124 mln. hier en daar de aandacht getrokken, dit peil is toch geenszins zo uitzonderlijk als op het eerste gezicht lijkt. Wij zijn de laatste jaren wat gewend geraakt aan een rijkelijk gevulde Schatkist, doch als wij wat verder teruggaan, zijn er herhaaldelijk perioden geweest, waarin de staatsrekening het nulpunt naderde en soms zelfs bereikte. In de kasprognoses, die het Ministerie van Financiën geregeld maakt, zal de thans aan de gang zijnde ontwikkeling zeker zijn voorzien, doch in het licht van de komende belastingbetalingen ook zijn geaccepteerd. De daling heeft de benodigde middelen opgeleverd voor de financiering van de bankpapierexpansie, die in de verslagweek al weer de omgekeerde richting is ingeslagen.

Hoewel de gecombineerde balanscijfers der representatieve handelsbanken geen exact antwoord kunnen geven op de vraag hoe uit de monetaire gezichtshoek de kredietverlening der banken aan de private sector zich ontwikkelt, mag toch wel uit enkele posten, waaronder in het bijzonder de post „kredietverlening aan anderen in „rekening-courant”, de conclusie worden getrokken, dat de monetair relevante kredieten in juli zijn teruggelopen. Dit zou meebrengen, dat de overschrijding van de norm der huidige kredietcontrole-regeling sterk is beperkt, hetgeen weer tot gevolg zou hebben, dat de speciale deposito's met ingang van 15 september sterk verminderd zouden worden. Juist in de periode dus, dat de drainering uit hoofde van de belastingbetaling een aanvang neemt, hetgeen een welkome verruimende factor voor de geldmarkt betekent.

Kapitaalmarkt.

Dat de emissie der Bank voor Nederlandsche Gemeenten succes zou hebben was te voorzien. Een belangrijke factor vormt de rente-ontwikkeling op de kapitaalmarkt. Na omstreeks half februari een dieptepunt te hebben bereikt — het gemiddelde effectieve rendement van langlopende staatsleningen stond toen op 4 pCt. — is de rentevoet geleidelijk naar 4,54 pCt. opgelopen, een stand die eind juni werd bereikt. De intrede van het tweede halfjaar 1962 bracht tevens een omslag in de rente-ontwikkeling. Aanvankelijk in juli nog aarzeland, brokkelde de rente daarna toch zeer duidelijk af, waardoor op 6 september 4,28 pCt., dus $\frac{1}{4}$ pCt. minder dan de hoogste stand, kon worden berekend.

Uit dit verloop mag voorzichtig worden geconcludeerd, dat in de verhouding nationale middelen en nationale bestedingen, dus ook in de lopende rekening van de betalingsbalans in het tweede halfjaar t.o.v. het eerste halfjaar een wijziging is gekomen. De overbestedingsdreiging die rond de jaarwisseling en nog enige maanden daarna duidelijk aanwezig is geweest, zou dan voorlopig verdwenen zijn.

Een nieuwe betekenis van de letters BB kan aan de bestaande worden toegevoegd nu Bendsdorp en Blooker het voorbeeld van de tientallen andere ondernemingen die zijn gaan samenwerken gaan volgen.

N.V. TWEKA TRICOTFABRIEKEN — GELDROP

vraagt een

BEDRIJFS- ADMINISTRATEUR

Gedacht wordt aan een middelbaar gevormde medewerker:

- met administratieve of bedrijfseconomische opleiding
- met belangstelling zowel voor het bedrijfsgebeuren als voor de informatieverschaffing aan Directie, Bedrijfsleiding en Afdelingschefs
- met grote mate van zelfstandigheid
- bij voorkeur in bezit van S.P.D.
- leeftijd ± 28 jaar

Brieven aan de Directie, onder vermelding van ref. SE.

DE TWENTSCHE BANK N.V.

Gecombineerde Maandstaat op 31 augustus 1962

Kas, Kassiers en Dag- geldleningen . . . f	103.170.353,20	Kapitaal f	60.500.000,-
Nederlands		Reserve	46.500.000,-
Schatkistpapier „	414.700.000,-	Deposito's op Termijn „	760.137.059,81
Ander Overheidspapier „	136.128.015,56	Crediteuren „	842.290.427,35
Wissels	17.815.477,90	Geaccepteerde Wissels „	332.132,67
Bankiers in Binnen- en Buitenland.	233.630.072,07	Door Derden	
Effecten, Syndicaten en Waarden.	74.330.555,35	Geaccepteerd	58.229,43
Prolongaties en Voor- schotten tegen Effecten „	62.436.141,01	Overlopende Saldi en Andere Rekeningen „	53.898.356,47
Debiteuren	709.612.349,07		
Deelnemingen (incl. Voorschotten) „	6.893.241,57		
Gebouwen.	5.000.000,-		
	<u>f 1.763.716.205,73</u>		<u>f 1.763.716.205,73</u>

Indexcijfers aandelen. (1953 = 100)	27 dec. 1961	H. & L. 1962	31 aug. 1962	7 sept. 1962
Algemeen	410	431 — 316	340	341
Intern. concerns	566	594 — 420	450	449
Industrie	366	396 — 302	331	334
Scheepvaart	184	186 — 134	143	143
Banken	253	270 — 221	240	240
Handel enz.	160	171 — 132	143	145

Bron: A.N.P.-C.B.S., Prijscourant.

Aandelenkoersen.

Kon. Petroleum	f. 126,70	f. 140,30	f. 141,20
Philips G.B.	f. 246,10	f. 154,10	f. 154
Unilever	f. 189,70	f. 133,90	f. 131,20
Robeco	f. 252,50	f. 206	f. 206
Hoogovens, n.r.c.	776	553	553½
A.K.U.	404¾	363	363½
Kon. Zout-Ketjen, n.r.c.	1.070	721	724

Zwanenberg-Organon	1.024	876	878
Interunie	f. 228	f. 180	f. 179,50
Amsterd. Bank	396	373	371
New York.			
Dow Jones Industrials	731	609	601

Rentestand.

Langl. staatsobl. a)	4,12	4,29	4,28
Aand.: internationaal a)	2,83 b)	.	3,31
lokale a)	3,55 b)	.	3,90
Disconto driemaands schatkist- papier	1¼	1⅞	1⅞

a) Bron: Veertiendaags beursoverzicht Amsterdamsche Bank.

b) 19 december.

C. D. JONGMAN.

ADVERTEREN

kost geld

*

NIET adverteren

kost veel
meer geld

!

SPAARBANK TE ROTTERDAM

Ter uitbreiding van de directie zoekt de Spaarbank te Rotterdam een

ADJUNCT-DIRECTEUR

die voorshands in het bijzonder met de beleggingen en de public relations zal worden belast. Gedacht wordt aan iemand van 35 tot 45 jaar met ervaring op beleggingsgebied. Sollicitaties, welke zeer discreet behandeld zullen worden, dienen een volledige levensloop, personalia en referenties te bevatten en gericht te worden aan het Bestuur van de SPAARBANK TE ROTTERDAM, Postbus 1005.

Het beheer
van
pensioenfondsen

Beheerders van pensioenfondsen dragen een grote verantwoordelijkheid. Hun taak wordt aanmerkelijk verlicht indien zij gebruik maken van de adviezen van ons gespecialiseerde

Bureau voor Pensioenfondsen

DE TWENTSCHE BANK

Uw financiële raadsman

GEMEENTE HEERLEN

Bij de Inspectie Gemeente-Financiën vacceert de betrekking van

Inspecteur

(hoofd van de dienst)

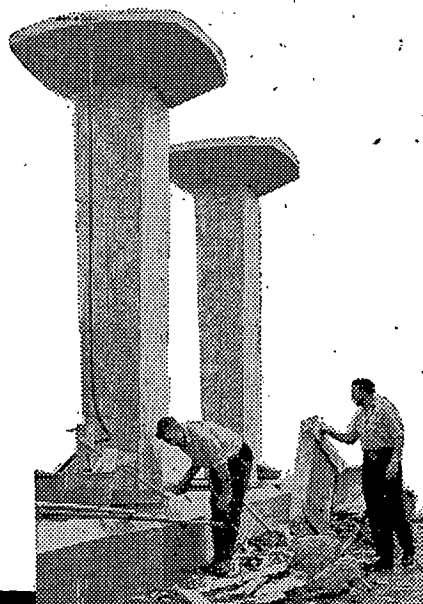
- Eisen:
1. Accountantsdiploma (NIVA/AGA) of
 2. Akte M.O. Boekhouden dan wel S.P.D., beide in combinatie met het diploma Gemeente Financiën. Ervaring in een overeenkomstige overheidsfunctie strekt tot aanbeveling.

Salaris: al naar gelang ervaring en bekwaamheid van min. f 1.126,50 tot max. f 1.414,50 per maand. Deze bedragen zijn excl. de huurcompensatie en de 4 pCt. vakantietoelage.

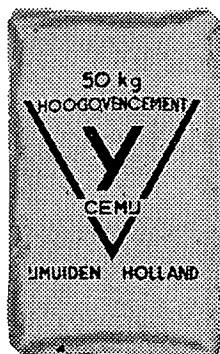
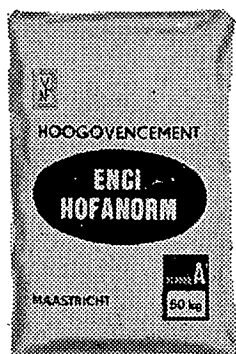
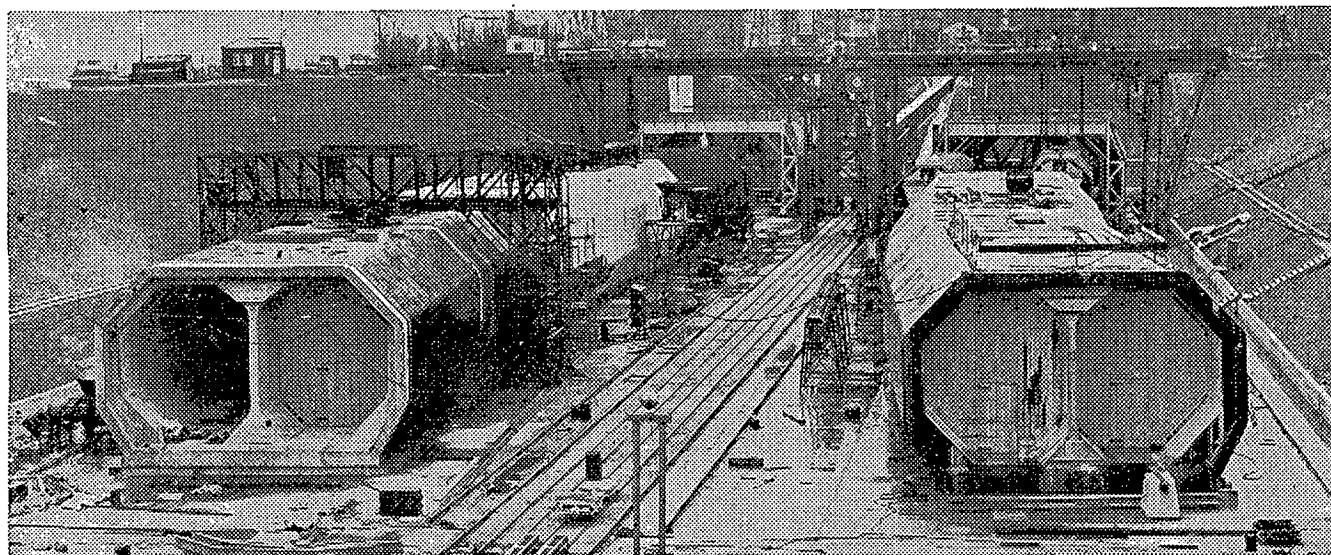
Verplaatsingskosten- en ziektekostenregeling van toepassing.

Sollicitaties, vergezeld van een recente pasfoto, in te zenden aan Burgemeester en Wethouders binnen 14 dagen na het verschijnen van dit blad.

Nederlands' eerste 'Metro'
wordt gebouwd met
Nederlands hoogovencement

Het is daar bij uitstek geschikt voor omdat beton van Nederlands hoogovencement maximale weerstand bezit tegen agressieve grondzuren. Een bijkomstig voordeel: op elke ton cement f3,- besparing!

In dit enorme en indrukwekkende project van het ondernemende Rotterdam worden tienduizenden en tienduizenden tonnen ENCI Hofanorm en Cemij cement verwerkt.

VERKOOPASSOCIATIE ENCI-CEMIJ N.V. - HERENGRACHT 507 - AMSTERDAM - TEL. 38531 (5 LIJNEN)

Er ontbreekt nog één specialist aan Uw bedrijf....

Geén onderneming met oog voor verantwoorde bedrijfsvoering zal het belang van specialisten willen ontkennen.

Toch missen vele ondernemingen de hulp van een economisch-pensioenadviseur, die terzake van alle facetten op zijn gebied deskundig is.

Een feit is, dat in de premie voor de pensioenregeling een marge voor een tussenpersoon ingecalculerd is. De verzekeringnemer heeft het - geldwaardige - recht, de economisch-pensioenadviseur als tussenpersoon aan te wijzen.

Door deze aanwijzing ontvangen de belanghebbenden die voortdurende, juridisch- en economisch-deskundige bijstand* waarop zij recht hebben.

Fa. A. O. Beuth van Wickevoort Crommelin
Economische Pensioenadviseurs
Rubensstraat 89 - Amsterdam-Z.
Tel. 020-725410

* „De weg uit de pensioendoolhof” is op aanvraag gratis voor directies of fondsbesturen verkrijgbaar.

**N.V. Levensverzekering-Maatschappij
HAV Bank**
gevestigd te Schiedam

UITGIFTE VAN F. 1.125.000,- AANDELEN

in stukken van F. 1.000,- op naam, waarop verplicht te storten 20%, ten volle delende in de winst over het boekjaar 1962 en volgende boekjaren

TOT DE KOERS VAN 100%

De inschrijving op bovengenoemde aandelen, uitsluitend voor houders van aandelen, zal openstaan tot

VRIJDAG, 21 SEPTEMBER 1962

des namiddags 4 uur, ten kantore van

de heren **R. MEES & ZONEN**
te Rotterdam, 's-Gravenhage en Schiedam

de heren **HOPE & CO**
te Amsterdam

de heren **BEELS & CO. - DE CLERCQ & BOON
HARTSINCK**
te Amsterdam

op de voorwaarden van het prospectus dd. 6 september 1962.

Prospectussen en inschrijvingsformulieren, alsmede - tot een beperkt aantal - exemplaren van de statuten en van het laatste jaarverslag zijn bij de inschrijvingskantoren verkrijgbaar.

Schiedam, 7 september 1962
De Directie

Maak gebruik van de rubriek

„VACATURES”

voor het oproepen van sollicitanten voor leidende functies. Het aantal reacties, dat deze annonces ten gevolge hebben, is doorgaans uitermate bevredigend, begrijpelijk: omdat er bijna geen grote instelling is, die dit blad niet regelmatig ontvangt en waar het niet circuleert!

NMB-BELEGINGSBOEKJES

vormen voor de zakenman én voor de particulier een goede en veilige belegging van- (tijdelijk) vrijkomende middelen.

PERSOONLIJKE LENINGEN

daarentegen bieden een goede mogelijkheid gelden te verkrijgen welke nodig zijn voor aanschaffingen in de particuliere sfeer.

Vraagt inlichtingen bij een van de 148 vestigingen in Nederland van de

**NEDERLANDSCHE
MIDDENSTANDBANK N.V.**

Hoofdkantoor: Amsterdam, Herengracht 580

MB 34

Adverteer in „E.-P.B.”

Heerlijk

zo'n
vrije
dag!

Wat kunt U daarvan genieten! U wordt ertoe in staat gesteld door de honorering van U-waarde. Uw werkkraft is een kostbaar bezit!

Arbeidsongeschiktheid door ongeval of ziekte, door welke oorzaak ook, kan iedereen treffen. De Vita-polis heeft hierin voorzien:

Niet alleen een zeker gestelde uitkering op de door U bepaalde einddatum, maar daarnaast ook een uitkering bij overlijden door ziekte of ongeval en bovendien de volledige som extra bij blijvende arbeidsongeschiktheid.

Denk hierover eens na en laat U uitvoerig voorlichten. Het is een zekerheid van enorm belang, voor U en degenen die op U zijn aangewezen.

"VITA" Levensverzekering-Maatschappij te Zürich

Kantoor voor Nederland:

Alexanderstraat 21 's-Gravenhage tel. (070) 18 47 60*

CENTRAAL BEHEER

Instelling van onderlinge VERENIGINGEN voor VERZEKERING EN DIENSTVERLENING ten behoeve van het bedrijfsleven.

MOLEST-RISICO:

verzekering tegen oorlogsschade, stormschade en andere risico's.

BRAND-RISICO:

brand- en bedrijfsschadeverzekering van industriële en andere objecten.

VERVOER-RISICO:

transportverzekering van goederenzendingen in binnen- en buitenland.

WET-RISICO:

bedrijfs-w.a.-verzekering, motorrijtuigverzekering, ongevallenverzekering voor inzittenden van automobielen.

PENSIOEN-RISICO:

collectieve ouderdoms-, weduwen-, wezen- en invaliditeitsverzekering.

**VERENIGING
VOOR CENTRALE
ELEKTRONISCHE
ADMINISTRATIE
(C.E.A.):**

loon-, voorraad-, debiteurenadministratie, facturering enz. met behulp van elektronische apparatuur.

Geniet de voordelen van aansluiting bij deze verenigingen.

Onderling
kosten
dragen
betekent
kosten
besparen

CENTRAAL
C.B.
BEHEER

BOS EN LOMMERPLANTSOEN, AMSTERDAM-W. TEL. 134971 - POSTBUS 8400